

Protestan Misyonerlerin Gözünden 20. Yüzyılın Başında Hindistan'da İslami Reform ve Misyonerlik

Islamic Reform Movements in India at the Beginning of the 20th Century from the Perspective of Protestant Missionaries

Haluk SELVİ* - Uğur TOPCU**

Öz

Hindistan'da 20. yüzyılın başında yaklaşık 60 milyon Müslüman için hayat oldukça zorlu geçmekteydi. Yüzyıllarca hâkim konumda yaşadıkları topraklarda İngilizlerin yönetimi devralmasıyla birlikte büyük bir prestij kaybı yaşamışlar ve gerek siyasal gerekse ekonomik anlamda sıkıntılı bir sürecin içine girmişlerdi. 1857 yılındaki Büyük Sipahi Ayaklanmasının başlıca sorumlusu olarak algılanan Müslüman halk ve ulema İngilizlerin gittikçe artan baskılarına maruz kalıyorlardı. Bu şartlar altında çekiş yolu arayan Müslüman ulemadan sivrilen birkaç isim, geleneksel İslami yaklaşımların Hintli Müslümanların dertlerine deva olamayacağını düşünmüşler ve İslam'da reform yapmak adına bazı fikirler ortaya koymuşlardır. Geleneksel kalıpların dışındaki bu söylemler Müslüman halkın arasında çeşitli tepkilere yol açtığı gibi, kimi misyonerler arasında da karşılık bulmuştur. Hindistan'da ortaya çıkan bu reformist hareketlerin misyonerlerce nasıl algılandığını anlamak için, 1906'da Kahire'de ve 1911 yılında Hindistan'a bağlı Leknev'de Müslüman dünyaya yönelik düzenlenen misyoner konferanslarında sunulan bildiriye bakmak yerinde olacaktır. Bu konferanslar, misyonerlerin görüşlerini açık yüreklilikle sunabildikleri kapalı devre organizasyonlar olduğundan, verilen bilgilerin doğruluğu ve geçerliliği konusunda bir şüpheye mahal yoktur. Bu konferanslarda Hindistan'la ilgili sunum yapan misyonerler, Hindistan'daki yeni İslami yaklaşımları kendi pencerelerinden değerlendirmişlerdir. Bu makalede, Protestan misyonerlerin Hindistan'da yaşayan Müslümanların 20. Yüzyılın başındaki durumlarıyla ilgili yorumları çeşitli yönleriyle ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yeni İslam, Hindistan, Protestan misyonerler, Seyyid Ahmed Han, Hintli Müslümanlar

Abstract

At the beginning of the 20th century in India, living conditions were quite harsh for about 60 million Muslims. With the British taking over the land where they lived in dominant position for centuries, they suffered a great loss of prestige and found themselves in a troubled period both politically and economically. Perceived as principal responsible for the Mutiny in 1857, the Muslim people and ulema were increasingly oppressed by the British. Under these circumstances, a few prominent Muslim scholars who were looking for a way out thought that traditional Islamic approaches could not cure the troubles of

Makale Geliş Tarihi: 12.07.2020. Makale Kabul Tarihi: 21.10.2020.

* Prof. Dr., Sakarya Üniversitesi Öğretim Üyesi,
E-mail: hselvi@sakarya.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-3669-8378.

** Sakarya Üniversitesi Öğretim Görevlisi ve SAÜ. Sosyal Bilimler Enst. Doktora Öğrencisi,
E-mail: utopcu@sakarya.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-9626-2982.

Gazisi

Akademik
Bakış

175

Cilt 14
Sayı 27
Kış 2020

Indian Muslims and put forward some ideas to foster reformist ideas in Islam. These discourses outside of the traditional stereotypes caused various reactions among the Muslims, as well as among some missionaries. In order to understand how these reformist movements that emerged in India were perceived by missionaries, it would be appropriate to look at the conference papers read at the missionary conferences held in Cairo in 1906 and in Lucknow in India in 1911. Since these conferences are closed-circuit organizations where missionaries can present their views open-heartedly, there is no doubt about the accuracy and validity of the information provided. The missionaries who made presentations about India at these conferences evaluated the new Islamic approaches in India in their own way. In this article, the comments of Protestant missionaries about the situation of Muslims living in India at the beginning of the 20th century are discussed in various aspects.

Key Words: *New Islam, India, Protestant Missionaries, Sir Syed Ahmad Khan, Indian Muslims*

Giriş

Hindistan, Umman deniziyle Bengal körfezi arasında, kuzeyde Himalaya sıradağlarından güneyde Hint Okyanusu'na doğru giderek daralan devasa bir yarımadadır.¹ 20. Yüzyılın başında ise bugünkü Pakistan, Bangladeş ve Myanmar ülkelerini de kapsıyordu ve yönetsel olarak Britanya Hindistan'ı olarak tabir ediliyordu.² 1526 yılında Hindistan'da kurulmuş Babür İmparatorluğu'nun 18. Yüzyılın ortalarından sonra zayıflaması ile birlikte İngiliz Doğu Hindistan şirketi hakimiyetini kuvvetlendirip genişletmişti.³ Bu durumdan en çok etkilenenler, hakimiyet ve prestij kaybı yaşayan Hintli Müslümanlardı. Hindistan'da İngiliz hakimiyetinin artması, bu topraklarda yaşayan Müslümanlar arasında hoşnutsuzluğa yol açmaktaydı. Zira Hindular için sadece yöneticilerin değişmesi anlamına gelen bu durum, Müslümanlar için çok daha derin manalar içermektedir. İngilizlerin sosyal alandaki müdahalelerine yoğun misyonerlik çalışmaları da eklenmiştir.⁴ Müslümanlar dinlerini muhafaza noktasında ciddi endişelere

1 Sırrı Eriç, "Hindistan", TDV İslam Ansiklopedisi, C.18, İstanbul 1998, s.69

2 Julius Richter, *A History of Missions in India*, çev. Sydney H. Moore, Fleming H. Revell Co., New York 1908, s.1. İngiliz yönetimindeki toprakların büyüklüğü Hindistan, Burma ve Siam'ın büyük bir kısmı göz önünde tutulduğunda doğudan batıya 3200 kilometredir ve yaklaşık 3.500.000 kilometre kare alanı kapsar. 1870 yılında nüfusun 200.000.000 civarında olduğu tahmin edilmektedir. "India As a Mission Field", *Missionary Herald*, C. 66, S.1, Haziran 1870, s. 1

3 Babür Devleti'nin bölgedeki hakimiyeti Babür Şah ile başlamış; Ekber Şah zamanında (1556-1605) bu devlet geniş bir imparatorluk haline dönüşmüştü. Evrenşah'ın saltanatından sonra başlayan taht kavgalarına kadar Hindistan topraklarında hâkim güç olma vasfını elinde tutan Babürlü Hükümdarlar olmuştur. 1739'da İranlı Nadir Şah'ın ve ardından da Afgan sultanı Ahmet Şah'ın işgalleri orta ve Kuzey Hindistan'daki Babürlü hakimiyetini derinden sarsmıştır. Turgut Subaşı- Mustafa Albaş, "Hilafeti Çevreleyen Siyaset", *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, C.6, S.4, Aralık 2019, s. 2119. 1757 yılında gerçekleşen Plassey savaşında, Fransız destekli Bengal nevâbi İngiliz güçlerine yenilmiş ve bölgede sürececek İngiliz Doğu Hindistan şirketinin hakimiyeti tescillenmiştir. Tony Bunting, "Battle of Plassey", *Encyclopædia Britannica*, <https://www.britannica.com/event/Battle-of-Plassey>, Erişim Tarihi: 25.06.2020.

4 Hindistan'daki misyonerlik faaliyetlerinin başlangıcı Portekizlilerin Hindistan'a ulaştıkları 16. Yüzyıl başlarına kadar uzanır. Öncü Cizvit misyonerler 1542 yılı itibarı ile bu topraklara ayak basar. Daha sonraki dönemde Danimarkalı misyonerler boy gösterse de asıl etkin olanlar, İngiliz güçlerinin sahaya inmesiyle ön plana çıkan İngiliz ve Amerikalı Protestan misyonerlerdir. Ayrıntılı bilgi için bkz: Richter, *age*, s.27-58, 96-110, 128-219. 1857 yılındaki

Görüş

kapılmışlar ve İngilizlerin kendilerini Hıristiyanlaştırmamasından korkar olmuşlardı.⁵ 1850'li yıllara gelindiğinde, İngilizler Hindistan'ın neredeyse tamamını ele geçirmiş durumdaydılar. Yaşanan hakimiyet kaybı ile Müslümanlar gittikçe fakirleşen bir topluluğa dönüşüyordu. Örneğin, 19. Yüzyılın ikinci yarısında, Müslümanların en yoğun nüfusa sahip olduğu Bengal'de genel vali olarak görev yapan W.W. Hunter şöyle bir ifadeyle durumu özetlemişti: "*Bundan yaklaşık 150 yıl önce sağlıklı bir şekilde dünyaya gelen bir Müslümanın fakirliğe düşmesi neredeyse imkânsızken, şimdi onun zenginliği tatması bir hayalden ibarettir.*"⁶

İngilizler tarafından uygulanan sosyal, ekonomik ve idari tedbirlerin yanında gittikçe artan Hıristiyan misyonerlik faaliyetleri yüzünden Hindu-Müslüman toplum adeta patlama noktasına gelmişti. İngilizlere şüpheyle yaklaşan Müslümanların sabrını zorlayan hususlardan biri de İngiliz Doğu Hindistan Şirketinin misyonerlere kol kanat gemesi ve onların çalışmalarını İngiliz hâkimiyetiyle ilişkilendirmesiydi. 1813 yılında yayınlanan şirket tüzüğünde, misyonerler, Hintli toplumun ahlaki gelişimini sağlayacak görevliler olarak tanıtılıyordu. 1853 yılında Müslüman ağırlıklı Kuzeybatı eyaletlerde yönetimde bulunan Herbert Edwardes, İngiliz devletinin Hıristiyanlığı korumak için elinden gelenin en iyisini yapacağını ve kendileri için en mükemmel gördükleri bu dini diğer devletlere de yayacaklarını açıklamıştı.⁷ Tüm bu gelişmelerin sonucunda, 1857 yılında çoğunlukla Müslümanların katılımıyla Sipahi Ayaklanması adındaki isyan girişimi patlak vermiş ancak bu ayaklanma başarısız olmuş ve sembolik Babür yönetiminin sonuna gelinmiştir.⁸ Bundan sonraki dönemde

Sipahi Ayaklanmasının (The Mutiny of 1857) fitilini ateşlenmesinde misyonerlerin ateşli Hıristiyanlık propagandaları önemli bir rol oynamıştı. James Welch, "The British Raj and India: British Colonial Influence: 1612 – 1948", <https://www.researchgate.net/publication/272383606>, s.6, Erişim Tarihi: 27.06.2020.

- 5 Azmi Özcan, *Pan-İslamizm-Osmanlı Devleti Hindistan Müslümanları ve İngiltere (1877-1924)*, 2. Baskı, İSAM Yayınları, Ankara, 1997, s.22.
- 6 W.W. Hunter, *The Indian Musalmans*, 3. Baskı, Trübner and Co., Londra 1876, s.158.
- 7 Aziz Ahmad, *Islamic Modernism in India and Pakistan 1857-1864*, Oxford University Press, Londra 1967, s.25. 18. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren Hindistan'daki siyasi çekişmelere müdahil olan İngiliz Doğu Hindistan Şirketi, Bengal Genel Valisi Warren Hasting aracılığı ile oryantalist bir eğitim politikasını yürürlüğe koymuştu. Ancak daha sonraları evanjelist İngilizler tarafından sert bir şekilde eleştirilen bu politika 1813 yılındaki tüzükle birlikte terkedilmeye başlandı. İngiliz yöneticiler arasında her ne kadar tartışmalar yaşansa da nihai amaç, Hindistan toplumunun "modernleşerek" İngiltere'nin sadık bir sömürgesi olarak kalmasını temin etmektir. Mahmut Cihat İzgi, *British Colonial Education Policy: The Orientalist-Evangelist Controversy In India (1780-1835)*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 2014, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), s. V.
- 8 Azmi Özcan, "1857 Büyük Hind Ayaklanması ve Osmanlı Devleti", *İslam Tetkikleri Dergisi*, C.9, Prof. Dr. Nihat M. Çetin Hatıra Sayısı, İstanbul 1995, s. 269. Bu ayaklanmanın ilk ve en önemli sonuçları Müslümanlar açısından yıkıcı olmuştur. İngiliz hükümeti egemenliğinin önünde Müslümanları bir engel olarak görmeye başlamış ve onları potansiyel bir tehdit olarak kabul etmiştir. Müslümanlar ise bu tarihten itibaren İngilizlere karşı bitmek tükenmek bilmeyen bir kin duygusu içinde olmuş ve her zaman adaletsizliklerden söz eder olmuşlardır. Rahmani Begum Mohammad Ruknuddin Hassaan, *The Educational Movement of Sir Syed Ahmed*

Gazi

Akademik
Bakış

177

Cilt 14
Sayı 27
Kış 2020

ise ayaklanmadan sorumlu tutulan Müslüman halk ve ulema, yoğun bir baskı altında kalmıştır.⁹ Bu baskıya dayanamayarak ülkeyi terk edenlerin de olduğu bilinmektedir.¹⁰

Bu dönemde Müslüman ulemanın zayıflamasıyla, çok daha önceleri İngiliz Doğu Hindistan Şirketi'nin destekleriyle güçlenen ve William Carey gibi öncü misyonerler tarafından devam ettirilen modern misyonerlik çalışmaları da geniş bir faaliyet alanı bulmuştur.¹¹ Sipahi ayaklanması sonrası, İngiliz yönetiminden ve İngiliz halkından aldıkları desteğin artmasıyla özellikle Kilise Misyonerlik Cemiyeti (CMS), Metodist ve Presbiteryen misyonerlik cemiyetleri daha da güçlenmiş ve faaliyet alanlarını genişletmişlerdir.¹² Yine de misyonerlerin faaliyetleri her zaman için Müslümanlarca şüpheyle karşılanmış ve tüm misyonerlik faaliyetlerinin aslında Müslümanları dinlerinden etmek

Khan 1858-1898, University of London School of Oriental and African Studies, Londra 1959, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), s. 72-73.

- 9 İngilizler isyanı bastırdıktan sonra kadınlar ve yaşlılar dahil tüm yerli halka çeşitli işkencelerde bulunmuşlardır. Evler yağmalanmış, silahsız halk kurşundan geçirilmiştir. İsyanda ölen her bir İngiliz askerine karşılık 1000'e yakın yerli halk katledilmiştir. Durmuş Bulgur, *XIX. yüzyıl Hint kıtasında İslami Fikir Akımları*, Tablet, Konya, 2007, s. 21.
- 10 Azmi Özcan, "Hindistan'da İngiliz Hakimiyeti ve Ulemanın Tavri", *Divan İlmî Araştırmalar*, S.17, 2004/2, s. 107. Babürlü Devleti'nin yıkılmasından sonra ülkelerini terk etmeyen bir takım ulema ise, Hint-İslam toplumu içerisinde İngiliz yönetimine karşı dayanışma sağlamak, İslami eğitim faaliyetlerini sürdürmek ve misyonerlik çalışmalarına karşı mücadele etmek için birtakım İslami akımlara önderlik etmiş ve birçok cemaat teşkil etmiştir. Ahmet Aydın, "Sömürge Hindistan'ında İslami Akımlar: Ehl-i Hadis Cemaati", *History Studies*, C.11, S. 1, Şubat 2019, s. 1.
- 11 Müslümanlar 1857 savaşından sonra siyasi ve kültürel kölelikle karşı karşıya kalmışlardı. Bir yandan egemen ulus yani İngilizler kendi kültürlerini genişletip yaymaya başlamış, diğer yandan Hindistan'ın dört bir tarafına dağılmış misyonerler Hıristiyanlığı tebliğ fırsatı bulmuşlardı. Onlar Müslümanların inançlarını sarsmayı ve İslâm şeriatının kaynakları hakkında şüphe uyandırmayı kendilerine amaç edinmişlerdi. Durmuş Bulgur, "Kadiyanilik", *Şarkiyat Mecmuası*, S. 13, İstanbul 2008, s. 2.
- 12 Richter, *age*, s. 209-210. Kuzey Hindistan'da misyonerlik çalışmalarına en çok dahil olanlar İngiliz, Amerikan ve Avustralyalı gruplardır. Bunlar; Kilise Misyonerlik Derneği, İncil Propagandası Derneği, Londra Misyonerlik Derneği, İngiliz Vaftiz Misyonerlik Derneği, İskoçya Misyonerlik Kilisesi, Özgür İskoç Kilisesi, İskoç Birleşik Presbiteryan Kilisesi (Daha yeni İskoç Özgür Kilisesi adıyla birleşmiştir), Amerikan Presbiteryanları, ve Birleşik Presbiteryanlar (Amerikalı), Kanadalı Presbiteryanlar, Amerikan Metodist Piskoposları, İyileştirilmiş Presbiteryanlar ve Avustralyalı Vaftiz Misyonerlik Derneği'dir. Bu adı geçen örgütler, Kuzey Hindistan'ın başlıca büyük şehirlerinde, özellikle Müslüman nüfusa yönelik olarak faaliyetlerini sürdürmektedirler. Civar bölgelerdeki köyler, Hristiyan vaizler ve hatiplerce ziyaret edilir ve bunların çoğu Müslüman köyüdür. E. M. Wherry, "Islam in North India", *The Mohammedan World of Today- Being Papers Read at the First Missionary Conference On Behalf of the Mohammedan World at Cairo*, ed. S.M. Zwemer- E.M. Wherry- James L. Barton, The Young People's Missionary Movement, New York 1910, s. 167. ABCFM (*The American Board of Commissioners for Foreign Missions*) ise 19. Yüzyılın ikinci yarısından sonra buradaki pastadan sadece küçük bir dilim alabilmişti. Mahratta misyonunda 9 istasyon, Madura misyonunda 14 istasyon, Seylan misyonunda ise 7 istasyonla varlık göstermeye çalışmıştır. "India As a Mission Field", *age*, s. 2.

Görüş

için kurulmuş birer tuzak olduğu fikri genelde kabul görmüştür.¹³ Bu durum Müslümanları, İngiliz yönetimi ve misyonerlerce açılmış batı tarzı her türlü kurumdan uzak tutmuştur.¹⁴ İngiliz idaresi altında potansiyel bir isyancı grup olarak görülen Müslümanlar sosyal, iktisadi ve eğitim gibi konularda büyük sıkıntılarla yüz yüze kalmışlardır.¹⁵ Bu şartlar altında bir kısım Müslüman ulema, Müslümanların Hindistan'da varlıklarını devam ettirebilmelerinin ancak İngilizlerin güvenini kazanmakla mümkün olabileceğine inanmış; içinde buldukları durumu daha farklı yorumlamaya çalışmışlardır.¹⁶ Örneğin en çok bu yönüyle bilinen Seyyid Ahmed Han, geleneksel İslami eğitim sisteminin, siyasi geleneğin, sosyal âdetlerin ve kökten dinci fikirlerin İngiliz yönetimle Müslümanların arasındaki sorunların temelini oluşturduğunu ve bu alanlarda yapılacak reformlarla Müslümanların daha saygın bir konuma yükselebileceğini düşünüyordu.¹⁷ Onunla filizlenen bu reformist fikirler Hindistan'daki Müslümanlar arasında olduğu kadar Hindistan'da görev yapan misyonerler arasında da büyük ilgi görmüş ve misyonerler tarafından bu reform girişimleri çeşitli boyutlarda değerlendirilmiştir. Ayrıca "Kadiyanilik" gibi yeni İslami akımlar ve "Nedvetü'l Ulema" gibi İslami topluluklar, 1900'lerin başında yaşanan sıkıntılı süreçte Hintli Müslümanlarca meydana getirilmiş geleneksel kalıpların dışındaki çözüm yollarıydı.

Tüm bu konularla ilgili en özgün değerlendirmeler ise 1906 yılında Kahire'de, 1911 yılında ise Hindistan'a bağlı Leknev'de American Board (ABCFM) tarafından gerçekleştirilen ve dünyanın dört bir yanından gelen misyonerlerin katıldığı Müslüman Dünyasına Yönelik Misyoner Konferanslarında ortaya konmuştur. İslam dinine inananları ve İslam'ın hüküm sürdüğü tüm toprakları hedef alan bu konferanslardan ilkinde 62 kıdemli misyoner iştirak etmiştir. Bu misyonerler 29 farklı misyoner örgüte tâbidirler. Toplantı

13 Filza Waseem, "Sir Sayyid Ahmad Khan and the Identity Formation of Indian Muslims through Education", *Review of History and Political Science* C. 2, S. 2, Haziran 2014, s. 134.

14 Örneğin İngiliz Hükümeti tarafından açılan devlet okullarındaki Müslüman öğrenci sayısı son derece düşüktü. Müslümanların yoğun bir şekilde yaşadıkları bölgelerde bile 1862 yılında her 10 Hindu öğrenciye karşılık olarak sadece 1 Müslüman öğrenciye rastlanabiliyordu. Hunter, *age*, s.181.

15 Özcan, "Hindistan'da İngiliz Hakimiyeti ve Ulemanın Tavrı", s. 108.

16 *Agm*, s. 110.

17 Dietrich Reetz, "Enlightenment and Islam: Sayyid Ahmad Khan's Plea to Indian Muslims For Reason", *The Indian Historical Review*, C.14, S.1-2, s. 209. 16. yüzyıldan sonra Batı Hıristiyan dünyasının gitgide artan gücü ve emperyalist baskıları karşısında sadece Hindistan'da değil neredeyse tüm İslam aleminde idareci ve aydın gruplar arasında iktisadi, idari, askeri ve hatta sosyal ve siyasi yapıyı yeniden düzenlemeye ihtiyaç duyulmaya başlandı. Bu yolda atılan adımlar, bu ülkelerdeki aydınların çoğunluğu tarafından batı modeli olacak şekilde yönlendirildi. Başta "kaçınılmaz kötü" olarak gözüken bu yenilikler, daha sonraları "vazgeçilmez iyi" olarak adlandırılmaya başlandı. İslam ülkelerinin son 300 yıllık tarihi, batılı görüşe sahip aydın zümrenin, yerli ve İslamcı aydın tabaka aleyhine genişlemesi ve nüfus kazanması şeklinde tezahür etti. Neticede bu ülkelerde, Batı modelleri yerleşmiş, bazılarındaki ise o yönde yönelimler hız kazanmıştır. Erol Güngör, *İslam'ın Bugünkü Meseleleri*, 2. Baskı, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1983, s. 23

yeri olarak, eskiden Ahmed Arabi Paşa El-Mısri'ye ait olan, sonraları ise *Church Missionary Society* (CMS) tarafından kullanılan konak tercih edilmiştir.¹⁸ 1906 Kahire Konferansında tüm dünya Müslümanlarına değinilirken; E.M. Wherry "Kuzey Hindistan'da İslam", M.G. Goldsmith "Güney Hindistan'da İslam", H.U. Weitbrecht "Hindistan'da Yeni İslam" adındaki bildiriyle Hindistan'daki Müslümanların durumunu gözler önüne sermişlerdir. Leknev şehrinde düzenlenen *Islam and Missions* adlı ikinci konferans ise 23 Ocak 1911'de başlayıp 28 Ocak'ta son bulmuştur. Çeşitli misyoner örgütlerden 163 delege ve 113 de ziyaretçi konferansa katılım sağlamıştır. S. M. Zwemer konferansın başkanı, H. U. Weitbrecht ve Piskopos J. E. Robinson başkan yardımcısıdır. Lucknow ve Lahor Anglikan piskoposları da izleyici olarak konferansta bulunmuşlardır. Tüm toplantılar Isabella Thoburn Üniversitesi'ne ait binalarda gerçekleşmiştir. Müslüman nüfusun yaşadığı tüm topraklardan gelen misyonerler arasında Amerikan Board'u temsil edenler; Sekreter C. H. Patton, Türkiye misyonundan Bay ve Bayan Trowbridge, Madura misyonundan Chandler ve Marathi misyonundan Gates, Hazen ve Lee'dir. "Hindistan'daki Durum" adlı bildiriyle W. A. Wilson, "Hindistan'da Müslümanların İlerleyişi" adlı bildiriyle John Takle, "Hindistan'da Reform Hareketleri" adıyla da Canon Weitbrecht bu konferansta Hindistan'la ilgili önemli bilgiler vermiştir.¹⁹ Bu konferanslarda sunulan tebliğler daha sonra iki kitap halinde ayrı ayrı yayınlanmıştır.²⁰ Tebliğler, bilinen ama üzerinde pek fazla fikir yürütülemeyen bir alan hakkında aydınlatıcı bilgiler sunmaktadır.

Hindistan'da "Yeni İslam" Fikrinin Ortaya Çıkmasında Misyonerlerin Rolü

Özellikle Kuzey Hindistan'da uzunca yıllar devam eden kanlı savaşlar ve anarşi, Müslümanların sosyal ve entelektüel yapısına büyük yaralar açmıştı.²¹ Eğitim olanakları, yalnızca birkaç merkezde bulunan okullarla ve yerel bölge mescitlerindeki din adamlarının verdikleri eğitimlerle sınırlı kalmıştı. Eğitimde okuma ve yazma dili olarak Arapça öğretilirken, resmi işleri halletmek için de yeteri kadar Farsça öğretilirdi. Delhi, Agra, Leknev gibi merkezlerde bulunan yüksekokullarda, 7 bilim dalında eğitim veriliyordu. Bunlar; Dil, Mantık, Matematik, Retorik, İctihat Bilimi, Din ve Tefsir eğitimleriydi. Geleneksel fikirleri savunan Müslümanlar, dünyevi bilgilerin (özellikle fen bilimlerinin) dine zarar verdiğine inanıyorlar ve bundan dolayı da bu tür bir eğitime sıcak bakmıyorlardı.²²

18 Eugene Stock, *The History of the Church Missionary Society*, C.4, CMS, Londra 1916, s. 117.

19 "The Lucknow Conference On Missions To Moslems", *Missionary Herald*, vol. 107, Nisan 1911, s. 163.

20 *The Mohammedan World of Today- Being Papers Read at the First Missionary Conference On Behalf of the Mohemmedan World at Cairo*, ed. ZWEMER, S.M, E.M. Wherry, James L. Barton, *The Young People's Missionary Movement*, New York,1910; *Islam and Missions- Being Papers Read at the Second Missionary Conference On Behalf of the Mohemmedan World at Lucknow*, ed. S.M ZWEMER, E.M. Wherry, C.G. Myleria, Fleming H. Revell Company, London,1911.

21 Wherry, *agm*, s. 157.

22 Hindistan'da geleneksel tarzda eğitim veren mektep ve medrese mezunu Müslümanlar,

Ayrıca, çoğu din adamının düşünce yapısının dar kalıplar içinde sıkışmış olması halka da sirayet etmiş ve bu da yer yer köktendinciliği körüklemişti. Bu durum, Kuzey Hindistan'daki halkın sosyal ve entelektüel açıdan ilerlemesine engel olduğu gibi devlet kurumlarındaki Müslümanların sayısında da önemli bir düşüşe sebebiyet vermişti.²³ Misyonerlerin açtığı okullar sayesinde batıya ait bilgilere ve bilimlere ulaşılabildiğinde ise, Müslüman din adamlarının önemli bir kısmı her yerde buna karşı çıkarak, insanların çocuklarını bu okullara göndermelerini engellemeye çalıştı.²⁴ Daha sonraları, hükümet halkın eğitimi için bir sistem kurmaya girişti.²⁵ Eğitimin lâik temeller üzerine kurulacağı söylendikten sonra bu misyoner okullarına karşı çıkanların küçük bir kısmı hükümetin koyduğu kurallara itaat ederek çocuklarını bu okullara göndermeye razı oldu. Ancak çoğunluk bu okullardan faydalanmayı reddettiğinden İngiliz tarzı eğitimden Müslüman çocuklar uzak kaldı.²⁶ Bu işlere bir düzen getirmek ve devlet okullarının lâik yapısına bir alternatif getirmek için, İslam'ı savunmak adına kurulmuş *Encümen-i İslam Cemiyeti* birçok okul açmıştı.²⁷ Bu okullarda, İngilizce ve batı bilimleri eğitimleri verildiği gibi, Arapça ve İslam dininin inanç esasları da öğretiliyordu.²⁸ Hindistan'a bağlı Kuzeybatı eyaletlerinden sorumlu William Muir tarafından desteklenen Seyyid Ahmed Han'ın Aligarh'da açtığı kolej ise reformist anlamda en çok ses getiren okuldu.²⁹ Bu okul, Müslüman-

İngiliz tarzı eğitimi yetersiz görüyor ve kendi aldıkları eğitim tarzının daha üstün olduğunu savunuyorlardı. David Lelyveld, *Aligarh's First Generation: Muslim Solidarity in British India*, Princeton University Press, Princeton 1978, s. 86.

- 23 Hindistan'daki İngiliz yönetimince açılan ve batı tarzı eğitim veren okullara gitmekte gönülsüz davranan Müslümanlar için eğitim imkânları daralmıştı. Nitekim Müslüman okullarına kaynak sağlayan "vakıf" kanunları da İngilizlerce feshedilmişti. 1835'ten itibaren de resmi dilin İngilizce olması, bölge de yaşayan Müslümanları zorlayan başka bir husustu. Tüm bunların sonucunda 1835-1870 arasında devlet sektöründe görevli Müslümanların sayısı Hinduların yedide birinin de altına düşmüştü. (Ahmad, *age*, s. 24). 1871 yılında Bengal'deki durum ise pek de farklı değildi. 100 yıl önce tüm önemli devlet kurumlarında güçlü bir şekilde etkinliğini hissettiren Müslümanlar neredeyse tamamen sahneden çekilmişlerdi. Hunter, *age*, s. 169.
- 24 Wherry, *agm*, s. 158.
- 25 1834'te Kalküta Genel Vali Meclisi'nde görevde bulunan Lord Macauley, Müslüman ve Hindu bütün orta ve yüksekokulların kapatılmasını ve İngiliz Dili ve Edebiyatı eğitimi verecek yeni kurumların açılmasını talep eder. Bu talep tam olarak uygulamaya konulup tüm okullar kapatılmasa da İngiliz Dili ve Edebiyatı ağırlıklı yeni bir eğitim metoduna geçilir. Yusuf Hikmet Bayur, *Hindistan Tarihi*, C. 3, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1987, s. 290-291.
- 26 Örneğin İngilizler Bengal'in yönetimini ele geçirdiklerinde, oradaki halkın çoğunluğu Türk ve Müslümanlardan oluşuyordu. Kendi topraklarını işgal eden İngilizlere kızgın ve küskün olan bu yerel halk, uzun bir süre İngiliz kaynaklı bir eğitime ilgi göstermemişti. *Age*, s. 291.
- 27 1880'lerde İslam kültürünü yaşatmak adına yerel bazda açılan bu okullar şunlardı; Amritsar ve Bareilly Encümen-i İslam Okulları(1883), Leknev Encümen-i Muhammedi Okulu, Lahor Encümen-i Hamiyet-i İslam Okulu ve Tyabji Ailesi tarafından finanse edilen ve özellikle fakir çocukların eğitimine adanmış Bombay Encümen-i İslam Okulu. Peter Hardy, *The Muslims of British India*, Cambridge 1972, s. 126.
- 28 Wherry, *agm*, s. 159.
- 29 Kurucusu Seyyid Ahmed Han'ın hedefleri doğrultusunda, Aligarh uzun süre İngilizlerle iş

Gazi

Akademik
Bakış

181

Cilt 14
Sayı 27
Kış 2020

ların sosyal durumlarının iyileşmesinde önemli bir rol oynamış ve ilerlemeci bir ruhu uyandırmakta oldukça etkili olmuştu. Klasik ve modern tarzın karışımı bu yeni nesil eğitim kurumlarında İngilizce eğitim yaygınlaşmıştı. Tüm bu okulların yanında, Müslümanların dünyevi ve sosyal gelişiminde misyoner okullarının önemli bir payı olduğu da unutulmamalıdır. Bu okulların ilk öğrencileri olan terzi, aşçı veya dokumacı çocukları, ya devlette etkin bir konumda iş bulmuşlar ya da misyoner veya devlet okullarında yönetici olmuşlardır.³⁰ Şüphesiz, onların bu yeni konumları, misyoner okullarına sıcak bakanları daha da heveslendirmiş, devlet okullarındansa misyon okulları daha cazip bir hale gelmiştir.³¹ Çünkü, devlet okullarının lâik yapısı içinde değil de ahlaki ve dini gelişimin sağlanacağı bu misyon okullarında çocukların daha iyi bir gelişime sahip olacağı düşünülüyordu. Ayrıca, devlet kurumlarında bir yer edinmek için, misyon okullarından mezun olmak ayrıcalıklı bir tercih sebebi olmuştu. Din-daşlarının baskılarına rağmen, Hristiyan misyoner okullarından mezun olanlar, genelde bu okulları himaye edip bu okullara çocuklarını göndermeye gönüllüydüler.³² Bu tip okullardan mezun kişiler ise aldıkları eğitim doğrultusunda İslami esasları ve görüşleri sorgulamış ve onu modern, batı tarzı bir yaşama uygun hale getirebilmek için bir takım reformist faaliyetler içine girmişlerdir.

20. yüzyılın başlarında, Hindistan'da misyonerlerin de gayretleri ile Müslümanların Hıristiyanlığa yönelik düşüncelerinde değişimler gözlemlenebilmekteydi. Hindistan'da batı tarzı eğitime verilen önemin artması ile Hıristiyanlık ile ilgili Müslümanların kafasına kazınmış önyargılar da birer birer yok olmaktaydı. Örneğin bazı Müslümanlar İncil'e yeni bir ruh hali ile yaklaşmaya başlamış ve onu Tanrı'dan gelen ışık, bir vahiy kaynağı olarak kabul etmeye hazır hale gelmişti. Örneğin Yeni İslam hareketinin mimarlarından Seyyid Ahmed Han, İncil'in ve Kur'an'ın aynı kökten geldiğini ve Müslümanlar üzerinde eşit

birliği politikasının en güçlü merkezi olmuştu. Ancak sonraki yıllarda üniversiteye dönüşen bu okulun öğrencileri arasında Pan-İslamcı düşünceler yayılmış ve bu kurum İngilizlere karşı yürütülen siyasi ve dini faaliyetlerin merkezlerinden biri olmuştur. Hatta İngiliz genel valisinin ifadelerine göre de okul bir tahrik yuvasına dönüşmüştü. Azmi Özcan, *age*, s. 185.

30 Wherry, *agm*, s. 160.

31 Örneğin 1862 yılında Müslümanların yoğun bir şekilde yaşadıkları Pencap ve diğer Kuzeybatı eyaletlerinde yer alan Protestan misyoner örgütlere ait okullarda eğitim gören erkek öğrencilerin sayısı 11.000; kız öğrencilerin sayısı ise 1.500 civarındaydı. "India as a Mission Field", *Missionary Herald*, *agm*, s. 3. 1871'de ise Pencap eyaletinde Protestan misyonerlere ait 181 okulda 10.547 öğrenci vardı. Kuzeybatı eyaletleri ve Oud ise 344 misyoner okuluna ev sahipliği yaparken bu okullarda 17.265 öğrenci bulunuyordu. Madras'daki misyoner okullarının sayısı 112 (34'ü kızlara özel) ve öğrenci sayısı 8.252 idi. Bu okullarda Hıristiyanlık eğitimi veren 151 görevli mevcuttu. Arcot ve Salem'deki 77 misyoner okulunda 1972 öğrenci öğrenim görüyordu. Madura'da 1871'de ABCFM'e ait 118 okulda 2.852 öğrenci vardı. Bengal'de bulunan 693 misyon okulunda 27.950 öğrenci ve 548 öğretmen vardı. M.A. Sherring, *The History of Protestant Missions in India*, Trübner and Co., London, 1875, s. 157, 213, 233, 379, 408, 437.

32 Wherry, *agm*, s. 161.

seviyede bağlayıcılığı olduğunu söylüyordu.³³ İncil'in bazı bölümleri hakkında yorumlar yazmış ve ona olan inancını beyan etmişti.³⁴ İncil'de inandığı her şeyin Kutsal kitap Kur'an'a dayandığını iddia ederek onu tenkit edenlere karşı kendini savunuyordu.³⁵

Misyonerlere göre, batı tarzı düşünce yapısından haberdar olup ondan etkilenen zihinlerde, yenilikçi ve reformist fikirlerin filizlenmesi kuvvetle muhtemeldi. Basın yoluyla da Hindistan'da İslam ile ilgili tabuların nasıl sorgulandığı görülebilir. Örneğin Hindistan'daki bazı gazetelerde şöyle cümleler okumak mümkündür: "...Bizimle birlikte din bir komediye dönüştü. Anlamsız geleneklerin ve güncel hayattaki uygulamaların içinde gömüldü kaldı.", "...Hiçbir aile, toplum veya ulus her iki cinsiyete aynı derecede önem vermedikçe zenginleşemez.", "...Eğitimin sonunda her şeyi kölelere özgü bir tavırla kabul etmeyi değil; bize sunulanları iyi değerlendirip uygun gördüklerimizi kabul etmeyi veya gerekirse ret etmeyi öğrenmeliyiz." Hatta basında çıkan bazı yazılarda Kur'an öğrenilerek geçirilen yılların boşa geçtiği bile iddia edilirken onun tüm hayatı yönlendiren kural koyucu bir kanunlar bütünü olmadığı da söyleniyordu.³⁶

Hindistan'da İngiliz yönetiminin kök salmasıyla ve toplumu etkileyen tüm kurumlara egemen olmasıyla, şüphesiz, uygulamaya konan batı tarzı eğitim ayırıştırıcı bir güç olarak Hint Müslümanlığı üzerinde etkisini hissettirmişti. Müslümanlar için geleneksel bağlardan kopmaya dönük bir süreç hız kazanmış, eğitilmiş Müslümanlar arasında oluşan yeni şartlar altında özellikle Hıristiyanlığa daha toleranslı davranıldığı ve onun öğretilerine daha çok kıymet verilmeye başlandığı gözlemlenmekteydi.³⁷ Bu süreç, geleneksel İslami fikirlerin aşınmasını ve bazı yenilikçi yaklaşımların halk arasında kabul görmesini kolaylaştırmıştı.³⁸

33 İncil tefsiri Tebyinu'l-Kelâm (1862) Seyyid Ahmed Han'ın idare eden ile edilenleri uzlaştırma çabalarının bir ürünü olarak ortaya çıkan bilimsel bir çalışmadır. Çok yumuşak bir tarzda yazılmış olan bu eserin her sayfasında sanki bakın bizim inancımızla Hıristiyanların inancı arasında ne kadar benzerlikler var denilmektedir. Durmuş Bulgur, *age*, s. 33.

34 Seyyid Ahmed, misyonerlerle girdiği polemiklerin de etkisiyle 1862 yılında *Tabyin (Tabin) Al-Kalam* adında İncil üzerine bir kitap yazmıştır. Bu kitap bir Müslüman âlim tarafından yazılmış ilk İncil yorumu olarak kabul edilir. Reetz, *agm*, s. 211.

35 W.A. Wilson, "The Situation in India", *Islam and Missions*, s. 155.

36 *Age*, s. 156.

37 *Age*, s. 157

38 Hindistan'da Müslümanlar arasındaki en önemli reformist Seyyid Ahmed Han, sosyal bir ilerleme için geçmişten gelen ne kadar alışkanlık ve uygulama varsa terk edilmesi ve tüm konularda bilimsel, batıdan gelen yaklaşımların tatbik edilmesini öğütüyordu. Yaptığı konuşmalarda ve yazılarında Hint Müslümanlarına yönelik öğütlerinden bazıları şunlardı; (1- Özgür düşünceyi geliştirip, geleneksel fikirlerin monotonluğundan kurtulmalıyız. Düşünce özgürlüğü olmadan uygar bir hayat söz konusu olamaz.2- Kültürel gelişimin önünde bir engel olmaktan başka bir işe yaramayan ve arkasında sağlam bir dayanağı olmayan geleneksel dini kuralları terk etmeliyiz. 3- İster dini olsun ister olmasın tüm batıl inançlardan vazgeçilmelidir. 4- Kadınlara eğitim imkânı sunulmalı ve el sanatları özendirilmelidir. 5- Eğitim kurumlarını geliştirmek için kolektif bir çaba içine girilmelidir. 6- Farklı sanat dalları geliştirilmeli ve endüstriyel kuruluşlar güçlendirilmelidir. K.A. Nizami, *Builders of Modern*

Böylece dünyevileşme Hint Müslümanları arasında yayılırken, dünyevi imkânların Hıristiyanların eli ile geldiğini görenler onların dünyalarına daha bir sempati ile yaklaştılar ve varlık ruhlarını kaybetmeye başladılar.

Misyonerlerin “Yeni İslam” Düşüncesi Çerçevesinde Müslümanlara Yaklaşımları

Misyonerlik merkezinin görüşüne göre, Hindistan’da Müslümanlara yönelik çalışmalarda bulunan bir misyoner için Arapçayı doğru ve etkili kullanma en önemli niteliklerden biridir. Ayrıca her bir misyonerin kütüphanesinde mutlaka *Luzac* tarafından piyasaya sürülmüş üç ciltlik Yeni İslam Ansiklopedisi bulunmalıdır. Misyonerlerce hazırlanmış ilk İslam sözlüğü T. P. Hughes tarafından Peşaver’de yayınlanmıştı ve bu eser de misyonerler için temel başvuru kaynaklarındandı.³⁹

Misyonerler, Hindistan’daki Müslümanların reformlara yönelik takındığı tutuk tavrın, Türkiye’de liberalizme karşı girişilen teşebbüsler gibi geçici olduğu düşünülmektedir. Bu yüzden Misyonerler, modernizm ile ilgili kavramları canlı tutmak için sürekli olarak Müslümanların, özellikle de eğitilmiş olanlarının çeşitli yayınlarla desteklenmesi gerektiğine inanıyorlardı. *Christian Literature Society* bu konuda üzerine düşeni yapmaya çalışmaktaydı. Gairdner’in “*Dialogues on Inspiration*”, “*The Conception of God*” ve diğer yazıları; Mylrea’nın “*Monograph on The Holy Spirit in Islam*” adlı makalesi Müslümanlara nasıl yaklaşılabileceği konusunda misyonerlere yeni fikirler sunmaktaydı. Ayrıca, Müslümanlar Hindularla birlikte yaşadıklarından, farklı dinler için yapılan yayın faaliyetlerinden de etkilenme ihtimalleri vardı.

Misyonerler için Müslümanlara yaklaşırken en önemli husus, onları aşağılamadan, sorgulamadan ve onlara karşı üstünlük taslamadan sevgi ve şefkatle davranabilmektir. Çünkü en ufak bir tartışmada bile, Müslümanlar hemen gururlarıyla hareket edip, Bağdat ve Kurtuba’daki yüksek ilim seviyelerinden, Arap âlimlerin entelektüel başarılarından ve Haçlılara karşı koyan Selahaddin Eyyubi’den bahsetmeye başlardı. Bu yüzden misyonerler, Müslümanlıkla Hıristiyanlık arasındaki ortak değerler ve inançları ön plana çıkartmalı ve en az Müslümanlar kadar bu bahsedilen ortak noktalara Hıristiyanlarca da kıymet verildiğini özenli bir dille anlatmalıydılar. Bunun yanında, modern bilimsel düşüncelerin ve medeniyetle ilgili batı dünyasında geliştirilen fikirlerin bir şekilde dini modernize etmek için kullanılmasının zorunluluğu hissettirilmeliydi.⁴⁰

India- Sayyid Ahmad Khan, Publication Division, New Delhi, 2002, s. 75-76.

39 Bu eserin her bir cildi 45 Şiline satılmaktaydı. Canon Weitbrecht, “Reform Movements in India”, *Islam and Missions*, s. 284.

40 *Agm*, s. 285- 286. Özellikle 19. Yüzyılın ilk yarısı itibari ile Hindistan’da yönetimde bulunan İngiliz Hükümeti, hem Müslüman halkın hem de Hinduların ancak alacakları batı tarzı bir eğitimle ahlaki, sosyal ve ekonomik bir ilerlemeye kavuşabileceklerine inanmıştı. Bunun için ise ilk olarak eğitim dilinin Arapça, Sanskritçe veya Farsça değil medeniyetin ön şartı olan

Misyonerler açısından Hindistan topraklarında çağlar boyunca süregelen Müslümanlaştırma faaliyetlerini incelemek faydalı telakki edilmişti. Ancak, Hıristiyanların, Müslümanların kullandıkları yöntemlerin benzerlerini kullanmaları çok da mümkün gözükmemekteydi. Onlara göre İslamiyet bu bölgede güç kullanarak yayılmıştı ve güç kullanarak zorla Hıristiyan yapmanın dinin ruhuna aykırı olduğu kabul edilmekteydi. Meredith Townsend "*East and Europe*" adlı eserinde, eğer müdahaleci bir güç Hindistan'da etkisini hissettirmesse misyonerlerin çabalarının yetersiz kalacağını söylüyordu ve bu güce ancak Hıristiyanlık ruhaniyetine bağlı bir devletin sahip olabileceğini ifade ediyordu.⁴¹ Deneyimli misyonerlerce, Hindistan'daki Hıristiyanlık misyonunun ne tür faaliyetlere girişebileceği konusundaki tavsiyeler şu şekilde ifade ediliyordu:

1. İlk olarak Müslümanlık üzerine kendini geliştirmiş uzman kadroların güçlendirilmesi gerekmektedir. 1901 nüfus sayımına göre, Hindistan'da 62.458.077 Müslüman yaşamaktadır. Bu nüfusun en az üçte biri Bengal'dedir. Ancak, bu geniş topraklarda görev yapan misyonerler arasında Müslümanlara yönelik çalışmalarda bulunacak özel yetişmiş bir tek misyoner bile bulunmaz. Çeyrek milyon kişiye bir misyoner ya düşer ya da düşmez. Onlar da diğer vazifelerinden veya idari görevlerinden dolayı uzmanlaşmak için yeterli vakti ayıramazlar.
2. Müslümanlara ve Hindulara yönelik yapılan çalışmalardaki oranlamanın iyi yapılması gerekir. Hem Müslümanların hem de Hinduların yaşadığı bir yerde görev yapan misyonerler genelde, işin kolayına kaçarak daha az direnç gösteren Hindulara yönelik çalışmalara yoğunlaşmaktadır. Halbuki, her iki topluma da ulaşabilecek sistematik ve özel bir yaklaşımın belirlenmesi ve takip edilmesi daha faydalı olacaktır. Hıristiyan misyonerlerin her türlü hususta ayırım gözetmeden hem Müslümanlara hem de Hindulara yardım elini uzatabilmesi gerekir.
3. Batılı Hıristiyanların bu topraklarda yaşayanlarla tam anlamıyla kaynaşması neredeyse imkânsızdır. En başta ırksal bir nefret söz konusudur. Bu topraklardaki batılı insan varlığının hep geçici olduğu varsayılmıştır. Hâlbuki Müslüman propagandacılar Asyalıdır. Bu topraklarda yaşayanlarla daha sıkı bir bağ içindedirler. Evlilik yoluyla bağ kurdukları Hindularla, içinde yaşadıkları dili kullanarak anlaşabilmektedirler. Hıristiyan batılılar ise, bu

İngilizce ile yapılması gerekliliğini savunuyordu. Örneğin, Bengal'de 1850'lerde sivil kamu hizmetlerinde çalışmış Charles Edward Trevelyan, İngilizce eğitimle birlikte batılı ahlak yapısının, özgürlük duygusunun, Hıristiyanlık esaslarının ve batılı edebi eserlerin yerel halk tarafından daha iyi özümseceğini savunuyordu. Ayrıca, ona göre batı kültürü ağırlıklı, İngilizce eğitim almış bir kitlenin içinde bulunduğu halk kitlesini etkilemesi kaçınılmazdı. İngilizce kavramların yerel dillere yerleşmesi ile de farklılıkların ortadan kalkacağını; dil çeşitliliğinden dolayı ortaya çıkan sorunların bu süreçte çözüm bulacağını düşünüyordu. Charles Edward Trevelyan, *The Education of People in India*, Longmans, London, 1838, s. 89, 124-125.

41 John Takle, "Moslem Advance in India", *Islam and Missions*, s. 214.

Gazi

Akademik
Bakış

185

Cilt 14
Sayı 27
Kış 2020

insanlarla iletişim kurabilmek ve onların dillerini anlayabilmek için bile büyük bir çaba göstermek zorundadır.⁴²

4. Müslümanlara nasıl yaklaşılması gerektiği çok hassas bir mevzudur. Hıristiyanlıkla ilgili hususlar ifade edilirken karşı tarafın hislerine ve düşüncelerine son derece önem verilmeli ve ona göre dozaj ayarlanmalıdır. Zaman zaman dini tartışmalara girilebilir ancak kavgacı bir tarzdaysa samimi ve sevgi dolu bir yaklaşım daha verimli sonuçlar doğuracaktır. Hıristiyan misyonerlerin Hindistan'daki toplumlara gerektiği gibi hitap edebilmeleri için, onların anladığı dilde yazılmış kitapları ve diğer yazılı kaynakları üretmesi zorunludur.⁴³ Müslümanlar uzun yıllardır dini propaganda için bu yolu kullanmaktadır. Müslümanların, Hıristiyanlıkla ilgili yanlış bilgilerini düzeltebilecek nitelikte, sade ve açık anlatımlı kitaplar ve risaleler yayınlanmalıdır. Daha sonraları da temel konularda ikna edilenler için Tanrı öğretilerinin derin manalarına açıklık getiren kitaplar tedarik edilmelidir. Mutlaka batılı tarzda eğitim teşvik edilmeli ve bu yönde eğitim veren yeni okullar açılmalıdır. İngilizce eğitim alan bir Müslüman'ın inancını sarsmak, bu dili bilmeveninkini sarsmaktan daha kolaydır.⁴⁴
5. Kur'an, misyonerlerin çalışmalarında bir araç olarak kullanılabilir. Eğer Müslümanlar üzerine gidilmek isteniyorsa, Kur'an'ın misyonerlerce daha çok irdelenmesi gereklidir. İslam'ın en büyük silahlarından olan Kur'an'ın, yine etkili bir silah olarak onlara çevrilmesi gereklidir. Özellikle W. Goldsack'ın

42 Hıristiyan misyonerler için, içinde yaşadıkları topluma daha çok ayak uydurmaya çalışmak önemlidir. Göçebe yaşayan Müslüman irşat elçileri gibi hareket ederek daha başarılı olacaklarını umarlar. Müslümanların yaşadıkları bölgelerde görev yapacak misyonerler yetiştirmek için, üniversitelerde kapsamlı bir İslami eğitim verilmesi ve bölgede *lingua franca* (ortak iletişim dili) olan Urduca'nın öğretilmesini planlarlar. Bu konuda çeşitli girişimler yapılmış olsa da 1911 yılına kadar ciddi bir gelişme yaşanmadığı bilinmektedir. *Agm*, s. 216. Martyn Clark, Hindistan'da nüfusun yüzde 95'nin köylerde yaşadığına dikkat çekerek, Müslümanlığı köy köy dolaşıp yayan Müslüman tüccarların başarılarından bahseder ve onlar gibi hareket etmenin akıllıca olacağını söyler. Şöyle bir ifade ile sözlerini tamamlar: "*Bu tüccarlar eski güçlerini kaybetmişlerdir; ancak, getirdikleri dinin etkisi kalıcı olmuştur.*" Martyn Clark, *Robert Clark of the Panjab*, Fleming H. Revell Co., New York, 1907, s. 264.

43 Hindistan'daki misyonerlik çalışmalarından en önemlisi olan edebiyat ve yayın faaliyetleri şu şekilde gruplandırılabilir; 1- İncil'in Hindistan'daki en önemli yerel dillere tercüme edilmesi. 2- Hinduizm, Budizm, İslam, Zerdüştlük gibi dinlere ait farklı mezheplerin araştırılması, kast sisteminin etnografik açıdan değerlendirilmesi, Hindistan'daki halkın geleneklerinin ve düşünce yapılarının incelenmesi; Hint dillerinden en önemlilerinin filolojik açıdan araştırmaya tâbi tutulması, o ana kadar kayda geçmemiş, herhangi bir yazılı kaynağı olmayan sayısız Hindu lehçesinin ortaya çıkartılıp belgelendirilmesi. 3- Misyonerlerin faaliyetleri için kullanabilecekleri Hinduizm, İslam, Budizm, Sihizm gibi dinlerle ilgili ihtilafli hususları konu eden yazılı metinlerden oluşmuş geniş kapsamlı, iyi tasarlanmış bir kitap deposunun oluşturulması. 4- Yerel Hıristiyan halk için ilahi kitaplarının, dua kitaplarının, vaizler için özel yazılmış metinlerin ve haftalık ve aylık dergilerin basılması. 5- Misyoner okulları için amaca uygun, her seviyede İngilizce ve diğer dillerde ders kitaplarının ve diğer kaynak kitapların sağlanması. Richter, *Age*, s. 286-287.

44 Takle, *Agm*, s. 217

Gözy

Bengali dilinde yaptığı Kur'an tercümesi mutlaka okutulmalıdır. Kur'an'ın gerçekte ne öğrettiğini anlayan Müslümanlar ve Hindular arttıkça İslam'ın önü kesilebilecektir.

6. Ekonomik şartlardan dolayı Müslüman olanların sayısını azaltmak için, Hıristiyan yardım kuruluşlarının sayısı ve etkinliği artırılmalıdır. Dul kalmış Hindu kadınlar veya ihtiyaç içindeki diğerleri için yardım evleri açılmalıdır. 1911 yılına gelindiğinde artık Bengal'de bu tür kişilere Hıristiyan misyonerlerce yardım edileceği iyi bilinen bir husus olmuştur. Pek çoğunun Hıristiyanlığa döndürülmesi bu yolla mümkün olmuştur.⁴⁵
7. Müslümanlara yönelik misyonerlik faaliyetlerini örgütleyecek özel nitelikte bir cemiyet oluşturulmalıdır. Müslümanların yaşadıkları sorunları her zaman birinci planda tutacak, Müslüman birliğine karşı cephe oluşturabilecek örgütlü bir güce ihtiyaç duyulmaktadır. Müslümanların faaliyetlerine karşı her zaman tetikte olunmalıdır. Çıkardıkları dergiler ve gazeteler takip edilmeli, yayınladıkları kitaplar okunmalıdır. Kendi içlerinde yaşadıkları çekişmeler bilinmeli ve bunları kullanmanın yolları araştırılmalıdır.⁴⁶

Hindistan'da faaliyet gösteren misyonerler, yayın ve eğitim yoluyla Kuzey Hindistan'daki Müslümanları Hıristiyanlaştırma çabasında Henry Martyn'in çalışmalarını ön plana çıkarmışlardı. Onun Yeni Ahit (İncil)'i Farsça ve Urducaya çevirmesi, İslam taraftarlarında bir karşı tepkiye yol açmış ve saldırganca hazırlanmış karşıt çalışmalara bir temel oluşturmuştu.⁴⁷ Hindistan'da gerek misyonerlerce açılan okullarda gerekse Hıristiyanlıkla ve onun inanç sistemiyle ilgili kitaplar ve risalelerin dağıtılmasıyla, Müslümanların yıllardır ellerinde bulunan eserlerin içeriği tartışılır hâle gelmiş ve geleneksel İslami görüşler sorgulanmaya başlanmıştır.⁴⁸ Misyonerlerin ortaya attığı fikirlere göre, tarihsel metinler eleştirel bir gözle incelendiğinde er veya geç Kur'an

45 En katı Müslümanların bile kalbini yumuşatan hizmet, her zamanki gibi, tıbbi alanda Hıristiyan doktorlarca sunulandır. Misyonerler en fazla bu misyon sayesinde kendilerini dinletebilmişlerdir. Takle, *Agm*, s. 218.

46 Takle, *Agm*, s. 219

47 Wherry, *agm*, s. 164. Henry Martyn, 1806 yılında Hindistan'a ulaşmış ve İncil'i Hindustani (Urdu) diline çevirmek için yoğun bir şekilde Farsça ve Sanskritçe öğrenmeye kendini adanmıştır. Dinapore'da 5 adet okul açmış ve 1807 yılında Urduca İncil'i yayınlamayı başarmıştır. 1811'de Hindistan'dan ayrılarak Farsça'ya çevirdiği İncil'le birlikte Şiraz'a varmış ve orada çevirisi üzerinde düzenlemeler yapmıştır. Rus İncil Cemiyeti tarafından bu versiyon İran'ın dört bir yanına dağıtılmıştır. İstanbul üzerinden Hindistan'a dönmeye planlanmış ancak Tokat'ta 16 Ekim 1812'de hastalığa yenilerek can vermiştir. Sherring, *Age*, s. 85.

48 Örnek olarak Hilafet siyasetine karşı verilen mücadele gösterilebilir. İngilizler, Hintli Müslümanların geleneksel olarak büyük kıymet verdiği Osmanlı Halifelik kurumunu 19. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren bir tehdit olarak görmeye başlamışlar ve propaganda yolu ile bu kurumun itibarsızlaştırılmasına çalışmışlardır. Ayrıca, İngilizlerin "Ehl-i Kitap" olduklarından ve Müslümanlara her türlü inanç ve ibadet hürriyetini verdiklerinden dem vurularak, onlara sadık kalmanın İslamiyet'e aykırı olamayacağını söylemişlerdir. Haccın önemli bir farz olmadığını iddia eden mezhepleri de himaye etmişlerdir. Güngör, *age*, s. 164.

da sorgulanmaya başlanacaktı. İslam'ı modern şartlara uydurmak için yapılan çalışmalar aslında batıdan gelen baskıların bir sonucuydu. Dinde modernizm sağlandığında, Müslümanların kalpleri Hıristiyanlık mesajlarına daha açık hale geleceği misyonerlerce umulmaktaydı. Bu tür dönüşüm zamanlarında dini anlamda boşluğa düşüldüğünden, misyonerlerin kitleleri etkilemeleri için uygun bir ortam oluşacaktı. Böylece siyaset, ekonomik problemler ve maddi zenginlik konu edilerek insanlara hitap edilir ve İslami esasların sorgulanmasıyla yenilikçi fikirlerin güç kazanması sağlanırdı.⁴⁹

Misyonerlerin Gözünden Seyyid Ahmed Han ve “Yeni İslam”

Misyonerler açısından Seyyid Ahmed Han, Hindistan'da tam da onların gerçekleştirmek istedikleri reform çalışmalarına adanmış bir isimdir. Bu yüzden kendi aralarında gerçekleştirdikleri konferanslarda Hindistan söz konusu olduğunda onun ismini ve misyonunu ön plana çıkarmışlar, yaptığı çalışmaları incelemişlerdir. Böylece bölgede çalışma yapacak misyonerler için de bir yol haritası çizmişlerdir.

Seyyid Ahmed Han, 1817 yılında Hz. Muhammed'in soyundan gelen (Seyyid kavramının da ifade ettiği gibi) bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. 21 yaşında Kuzeybatı eyaletlerinin birinde sivil memur olarak göreve başlamıştır. Ayaklanmalar döneminde yararlı görevlerde bulunarak terfi ile ödüllendirilmiş ve bu arada da kendini edebi anlamda yetiştirmiştir. 1869 ve 1870 yılları arasında İngiltere'ye yaptığı bir seyahatte, İngiltere Kraliçesi ve Galler Prensi ile tanıştırılmış; İngiliz yaşam tarzını, eğitim sistemini ve endüstriyel gelişmişliği yakinen inceleme şansını yakalamıştır.

Hindistan'a döndüğünde ise, *Tahzib-ul Ahlak* (Ahlak Reformu) adında bir dergi çıkarmaya başlamıştır. Bu dergide çıkan denemeleri, onun görüşlerinin ana çerçevesini anlatmaktadır. Hindistan'da Müslümanların, Hindulara nazaran eğitim alanında çok geride olduğunu, maddi anlamda ve yönetimde söz sahibi olma hususlarında da aynı durumun geçerli olduğunu görmüştür. Hükümeti suçlamak ve değişen zamanın şartlarını kötülemek yerine, Müslüman çağdaşlarına eğitime önem vererek durumlarını düzeltmelerini tavsiye etmiş ve Müslümanın kendi durumunu iyileştirmesi için çaba sarf etmedikçe, Allah'ın da onlara yardım etmeyeceğini ve sefalet içinde yaşamaya devam edeceklerini ifade etmiştir.

Kariyeri boyunca yaptığı başarılı işlerin yanında, kendisini Müslümanların durumunu iyileştirmeye adanmıştır. Hükümetin de desteği ile Aligarh'da Anglo-Muhammedi bir üniversite açmayı başarmıştır. 1879-1883 yılları arasında, İngiliz yönetimindeki Hindistan'ın ikinci büyük yöneticisi rütbesine getirildikten sonra, Genel Valilik Yasama Meclisinde ve daha sonra da Kuzeybatı

49 Wilson, *agm*, s. 157-158.

Eyaletleri Parlamentosunda görev yapmıştır.⁵⁰

Seyyid Ahmed Han Hindistan'da ilk kez İslami uygulamaları ve öğreti-leri modern hayat şartlarına ve düşünce yapısına ciddi bir şekilde uydurmaya çalışan kişidir.⁵¹ Kur'an'ın akla dayanan bir tefsiri yolu ile reform ve ilerleme hareketlerini desteklemiştir. Doğa kanunlarını öğretmenin sonucunda mucizelere dair inancın hükmünün ortadan kalkacağına inanmıştır.⁵² Başyapıtı olan Aligarh'daki yüksek öğrenim kurumunda dindaşlarına yönelik olarak batı tarzı eğitimin yerel dillerle verilmesini sağlamıştır.⁵³ Hindistan'da İngiliz yönetimi-ne karşı girişilen isyandan hemen sonra şunları söylemiştir:

“Şimdiye kadar Müslümanlar bu toprakların yöneticileriydiler. Ancak ilahi takdir gereği artık çok daha güçlü bir idarenin altına girmek durumundadırlar. Şu ana kadar tarih sayfalarına adlarını zaferlerle yazdıran hükmedici Müslümanlar, bundan böyle adil yönetime itaat eden halk zümreleri olarak bilinmelidir.”⁵⁴

1872 yılında gitgide nüfuzu artan Seyyid Ahmed yayınladığı mektuplarla, Müslümanlara her türlü kolaylığı sağlayan ve dini özgürlük sunan İngiliz yönetimine karşı dini bir savaşın başlatılmasının caiz olmadığını anlatmıştır. Çeşitli gösteriler sırasında Müslümanlar arasında tutarlı bir tutum sergileyerek encümenler ve dernekler yoluyla İngiliz yönetimine sadakatini pekiştirmiştir. Onun çabaları sonucunda 1911 yılına gelindiğinde görülmüştür ki, hükümete

50 H.U. Weitbrecht, “The New Islam in India”, *The Mohammedan World of To-day*, s. 191.

51 Seyyid Ahmed Han'ın İslami görüşlerinde en çarpıcı olan taraf, hadis ağırlıklı klasik İslami düşünceleri sorgulamasıdır. Çoğu hadis kaynağının güvensizliği üzerinde durmuş ve Kur'an'da geçen hususları oluşan modern şartlar altında değerlendirmeye çalışmıştır. Ona göre, güvenilir bir hadis mutlaka Kur'an'da karşılık bulmalı ve rasyonalist standartlara uymalıdır. Sheila Mc Donough, *Muslim Ethics and Modernity - A Comparative Study of the Ethical Thoughts of Sayyid Ahmad Khan and Mawlana Mawdudi*, Wilfrid Laurier University Press, Ontario, 1984, s. 41,42. Seyyid Ahmed Han 17 aylık İngiltere seyahatinden sonra bir gazete çıkarmaya başlamış ve bu gazetede yazılarında din ve sosyal hayatın ayrılması ve dinin her işe sokulmaması gerektiğine dair görüş bildirmiştir. Bunun üzerine Hindli Müslüman ulema onu “kâfir” olmakla suçlamış, hatta bazıları bu konuda Mekke'den fetva almaya uğraşmıştır. Bayur, *age*, s. 381-382.

52 Seyyid Ahmed Han'ın “Yeni İslam” tezinin temelinde doğa yatar. Ona göre, doğa İslam demekse, İslam'da doğa demektir. Ayrıca, bütün ilahi emirlerin akıl süzgecinden geçirildikten sonra kabul edilmesi gerektiğine inanır. Julius Richter, *A History of Missions in India*, (çev. Sydney H. Moore), New York, 1908, s. 402. Ahmed Han, Kur'an'ı 19. Yüzyıl rasyonalistlerine karşı savunurken üzerinde durduğu temel unsurlardan biri de Kur'an'da geçen hiçbir ifadenin doğa kanunlarıyla çelişmediğini ortaya koymaya çalışmasıdır. Baljon, *age*, s. 72.

53 1856 yılındaki Büyük Sipahi Ayaklanmasından sonra İngiliz yönetimi kesinlikle Müslümanlara olan güvenlerini kaybetmişlerdi. Bu güvensizliği onarmakta ise en aktif rolü Seyyid Ahmed Han oynuyordu. Müslümanların modern, ılımlı ve yönetime sadık yönünü temsil ediyordu. Agra yakınlarında kurduğu yüksek öğrenim kurumu, batı tarzı bir eğitimin yanında İslami kimliği de vurgulayan bir yapıya sahipti. Daha sonraları Aligarh İslam Üniversitesi'ne dönüşecek olan bu kurum, etki alanı bulunduğu toprakları aşan ideolojik bir merkeze dönüşecekti. Hermann Kulke, Dietmar Rothermund, *A History of India*, 3. Baskı, Routledge, Londra, 1998, s. 245.

54 C. Weitbrecht, *agm*, s. 273

Gazi

Akademik
Bakış

189

Cilt 14
Sayı 27
Kış 2020

yönelik isyan girişimleri minimumda tutulabilmiştir.⁵⁵

Seyyid Ahmed Han, eğitim olmadan Müslümanların geri kalmaya mahkûm olduğunu bildiğinden, kendini yeni bir İslam politikası üretmeye adanmıştır.⁵⁶ İlk zamanlar Müslümanlar arasında anlaşılammıştır ve İstanbul'dan gönderilen ajanlar tarafından öldürülme tehlikesi bile yaşamıştır. Bu durumun ortaya çıkmasında, Hintli Müslümanlar arasında Osmanlı Devleti'ne karşı duyulan hissiyatı paylaşmaması yatmaktadır.⁵⁷ Fakat bu tür adımlar onu daha da güçlü kılmış ve 1911 yılına geldiğinde, onun meydana getirdiği "Yeni İslam" tezi o günkü İslami düşünce sistemine şekil vermiştir.⁵⁸ O, yıllar önce kaleme aldığı bir yazıda şu ifadeleri kullanmıştır; "*Müslümanlar siyasi emellerini bir kenara koyup tüm enerjilerini eğitim almaya harcamalıdır. Yönetim ile ilgili işleri Hükümetin*

55 Wilson, *agm*, s. 147

56 Seyyid Ahmed Han, Müslümanların yaşadıkları sorunların temelinde eğitim eksikliğinin olduğunu ifade etmekle birlikte şu hedeflerin gerçekleştirilmesini elzem görüyordu; a- Müslümanlarla İngilizler arasındaki karşılıklı güvensizliği aşma, b- Müslümanları, kurtuluşun ancak modern bilimsel eğitimle mümkün olduğuna inandırma, c- Toplumun tüm katmanlarını yenileşme hareketlerine dahil edebilme. Filza Waseem, "Sir Sayyid Ahmad Khan and the Identity Formation of Indian Muslim Through Education", *Review of History and Political Science*, cilt: 2, sayı: 2, Haziran 2014, s. 139.

57 19. Yüzyılın başlarından itibaren büyük ölçüde İngiliz idaresine giren Hindistan'daki Müslümanlar, kendi devletleri tarih sahnesinden silindikten sonra Osmanlı devletine özel bir ilgi göstermeye başlamıştı. Bu ilgi, Osmanlı-İngiliz ilişkilerinin de temel unsurlarından biri olmuştu. Osmanlılar bağımsız tek İslam devleti olarak Hintli Müslümanlar için özel bir öneme sahipti. Bu durumu kendi çıkarları doğrultusunda kullanmak isteyen İngiltere, 1857 yılındaki Sipahi Ayaklanmasında Osmanlıya ait Halifelik kurumunun etkinliğinden faydalanmıştı. Osmanlı'nın zor durumda olduğu 1876-1878 döneminde ise Hintli Müslümanlar samimi ve cömert yardımlarını esirgememişlerdi. Cezmi Eraslan, *II. Abdülhamid ve İslam Birliği-Osmanlı Devleti'nin İslam Siyaseti*, Ötügen, İstanbul 2019, s. 310. Seyyid Ahmed Han, *Tahzib-ul Ahlak* adlı dergisinde yazdığı yazılarda Tanzimat ve benzeri değişim hareketlerini coşku ile karşılıyordu. Ancak, İngilizler arasında Rosebery ve Salisbury tarafından alınan önlemlerle başlayan Osmanlı karşıtı akım güç kazandıktan sonra onun görüşleri de aynı yönde değişim göstermiştir. 1880 ve 1890'larda çıkan yazılarında şunları okumak mümkündür; "*Biz II. Abdülhamid'e tâbi bir topluluk değiliz...*", "*Halifelik yalnızca onun hükmettiği topraklarda etkilidir.*", "*Biz ancak İngiliz Hükümetine bağlı, sadık bir tebaayız.*" Halbuki, Şah Veliyullah ed- Dihlevi ve Diyubend'daki Nedvet'ül Ulema okuluna bağlı ulema, Osmanlı'ya ait halifelik kurumunun evrensel olduğunu kabul ediyor ve ona bağlılıklarını açık bir şekilde ifade ediyordu. Ahmad, *age*, s. 124-125.

58 İslam'daki önemli temel taşlardan olan hadisleri sorgulayarak güvenilirliklerini tartışmaya açan Seyyid Ahmed, bu yolla oluşturduğu "Yeni İslam" tezi ile ilgili 6 prensip belirlemiştir; *1- Kur'an'da karşılığı olmayan tüm hadisler reddedilmelidir. 2- Herhangi bir şey için vahiy yoluyla tasdik edilmiş hadis, eğer o şeyin doğasına aykırı ise o hadis geçersiz olarak kabul edilmelidir. 3- Tarihi bir olaya ilişkin hadis, eğer yazılı kaynaklarla çelişiyorsa geçersizdir. 4- Pek çok insanın şahit olduğu bir olaya dayanan hadis, sadece tek bir hadis aktaranın ifadelerine dayanıyorsa geçerliliğini yitirmiştir. 5- Herkesi ilgilendiren ve herkesçe bilinen bir hadis, aktaranın otoritesi ile alakalı ise, o hadise şüphesizlikle yaklaşılmalıdır. 6- İslam'ın genel kaidelerine uymayan bir hadis reddedilmelidir. 7- Akıl yoluyla açıklanamayan, mucizelere dayalı ve vahiy yoluyla desteklenmemiş hadisler geçersizdir.* Rahmani Begum Mohammad Ruknuddin Hassaan, *The Educational Movement of Sir Syed Ahmed Khan 1858-1898*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, School of Oriental and African Studies, University of London, Aralık 1959, s. 256-257.

Görüş

güvenli ellerine bırakabilirler." 1878 yılında açtığı Aligarh'daki Müslüman üniversitesini İngiliz Hükümetinden destek görmüştür. Eğitim faaliyetlerine devam ederek birkaç yıl sonra Hindistan'daki Müslümanlar adına yıllık konferanslar düzenlemeye başlamıştır.⁵⁹ Seyyid Ahmed'e göre üniversitenin amacı, doğulu unsurlarla batı bilimi ve edebiyatını harmanlamak ve Müslümanları İngiliz yönetimindeki Hindistan'da yararlı ve saygın bireyler haline getirmektir. Bu üniversitenin yenilikçi akımlardaki etkisi su götürmez bir gerçektir.⁶⁰

Seyyid Ahmed Han, İngilizlerin Hindistan'daki egemenliğini dünyanın daha önce görmediği derecede muhteşem bir olay olarak tanımlıyordu. Ona göre İngiliz yönetimine olan bağlılık, yabancı bir efendiye kölece bir itaat değil, iyi bir idarenin hayırla yâd edilmesi idi. Seyyid Ahmed Han'ın Hindistan'da İngiliz bürokratlarıyla kurduğu ilişkiler oldukça derindi. Hindistan'da İngilizlerin büyüyen ırksal züppeliği ve ilerleyen ırki önyargıların ilk işaretlerine karşı tavrı ise çift taraflıydı. Açıkça ayırım olduğunda eleştirel, batılı kültürel gelişme noktasında ise hoşgörülüydü. Seyyid Ahmed Han'ın son dönem siyasetinde temel nokta Müslümanların Hindulardan farklılığını ortaya koymak, ayrı bir millet olarak kimliklerini muhafaza etmelerini sağlamak ve İngiliz idaresine sadık kalmaktı.⁶¹ Müslümanlar için kurtuluşun ancak batıya yönelmekle gerçekleşeceğini ve bunun da ancak İngilizlerle kurulacak iyi ilişkilere bağlı olduğunu düşünüyordu.⁶²

İngiliz menşeli Kilise Misyonerlik Cemiyeti (CMS) tarafından çıkarılan aylık bir bültende Seyyid Ahmed Han'ın ölümü üzerine çıkan bir yazıda şunlar yazmaktadır:

" Modern düşüncenin Kuzey Hindistan'daki en önemli lideri, yüksek yargı organlarında görev yapmış ev hükümet yararına çalışmalarından dolayı kraliçe tarafından "Sör" rütbesiyle onurlandırılmış Seyyid Ahmed Han yakın bir zaman önce ölmüştür. Onun hayatı boyunca yaptığı çalışmalardan bizim ilgimizi çeken taraf, İslam ve Hıristiyanlığı ortak bir

59 1886 yılında Seyyid Ahmed Han önderliğinde düzenlenmeye başlanan bu konferanslar, Hindistan'da farklı eyaletlerde yaşayan Müslümanları ortak bir platformda buluşturmayı hedefliyordu. Batı kaynaklı bilimlerin ve edebiyatın Müslümanlarca öğrenilmesini ve medrese ve mekteplerde bu yönde eğitim verilmesi bu konferanslarda teşvik ediliyordu. 1896'dan sonra konferanslar Kalküta, Madras ve Bombay merkezli olmak üzere gerçekleşmeye devam etti. Peter Hardy, *age*, s. 138.

60 Wilson, *agm*, s. 149-150.

61 Durmuş Bulgur, *age*, s. 32. Gelecek dönemlerde Müslüman ve Hinduların bir arada yaşayamayacak duruma geleceğini ve olası bir bölünmede Müslümanların eğitimsiz ve milli bilinçten uzak yapılarıyla kuracakları devletin ayakta durmasının oldukça zor olacağını tahmin eden Seyyid Ahmed Han, Müslümanlara yeni bir ülke vaat etmese de kurulması olası ülke için Müslüman toplumun zihinsel hazırlık içine girmesine vesile olmuştur. Davut Şahbaz, "Seyyid Ahmed Han'ın Pakistan İdeolojisinin Oluşumuna Katkıları", *Nüsha*, sayı: 47, 2018, s. 124.

62 J.M.S Baljon, *The Reforms and Religious Ideas of Sir Seyyid Ahmed Khan*, 2. Baskı, Orientalia Publishers, Lahore 1958, s. 18.

Gazi

Akademik
Bakış

191

Cilt 14
Sayı 27
Kış 2020

noktada buluşturmaya çalışması ve özgür düşünce sistemini İslam'a adapte etmeye teşebbüs etmesidir. Klasik İslam inancına ait temel unsurlarla modern yaşam tarzından dolayı ortaya çıkan yeni fikirleri bağdaştırmayı hedeflemiş ancak öngördüğü başarıyı elde edememiştir. Yenilikçi fikirleri doğrultusunda dizayn ettiği Aligarh'daki kolejde bile onun fikirlerini takip edenlerin sayısı her geçen gün azalmaktadır.⁶³

E. M. Wherry'e ait şu sözler, Seyyid Ahmed Han üzerinden, Hindistan merkezli olmak üzere tüm dünyada görev yapan misyonerlerin İslami yenileşme hareketleriyle ilgili ne türden bir beklenti içinde olduklarını özetlemektedir:

"Hint Müslümanları arasında en çok göze çarpan hareketlerden biri, Aligarhlı Seyyid Ahmed Han tarafından başlatılmış olan Yeni İslam hareketidir. Bu, aslında daha geniş çaplı bir kıpırdanmanın da bir habercisi konumundadır. Neredeyse tüm dünyadaki eğitimli Müslümanlar, tutucu ve gerici zincirlere karşı başkaldırmaktadır. Bundan dolayıdır ki, özellikle bu ortaya çıkan durum iyi değerlendirilmelidir. Belki de bu, Müslümanları, Hıristiyanlığın mantıksal ve akla dayanan yaklaşımlarına çekmek için bir fırsat olabilir. Umutlu olmak için pek çok neden bulunmaktadır."⁶⁴

Hindistan'daki Diğer Reformist Girişimler

Misyonerlerin Hindistan'daki Müslümanlar konusunda üzerinde durdukları ikinci hareket Kadiyanilik'tir. Ahmediyye (Kadiyanilik), Mirza Gulam Ahmed Kadiyanî⁶⁵ tarafından Pencap'ta kurulmuş bir mezheptir. Öğretileri genel olarak doğa kanunları üzerinedir. Düşman toplulukların bile barış içinde yaşayabilmelerini sağlamak ana gayelerindedir. En belirgin akideleri ise, kurucularının gerçek mehdi ve İsa'nın yeryüzüne inmiş hali olduğuna inanmalarıdır. Ahmediyye mezhebi, 26 Mayıs 1908'de Mirza Gulam Ahmed'in ölümünden itibaren düşüşe geçmiştir. Hayattayken etrafındakilere sürekli olarak, salgın hastalıklara karşı aşı olmanın gerekli olmadığını; zaten ilahi bir koruma altında olduklarını telkin ederken koleradan ölmesi, her ne kadar saklanılmaya çalışılsa da, kendisine olan inancın sarsılmasına yol açmıştır. Onun öğrencisi Nur-ud Din tarafından yayınlanan *The Review of Religions* adlı dergide ise zaten onun ölme zamanının geldiği süslü bir dille anlatılmıştır. Aynı dergide Japonya'ya giden Müslüman misyonerlerin 12.000 Japon'u Müslüman yaptığı da yazmaktadır. Mirza'nın en büyük faydası belki de son zamanlarında yaptığı Müslümanlarla Hindular arasındaki kavganın bitmesine yönelik çağrılarıydı. Ölümünden son-

63 "The Late Sir Syad Ahmad Khan", *The Church Missionary Intelligencer*, sayı: 23 (Yeni seri), Londra, 1898, s. 601-602.

64 H. Weitbrecht, *agm*, s. 186

65 Mirza Gulam Ahmed (1840-1908) Gordaspur bölgesi Kadiyan kasabasında doğmuştur. Klasik bir dini eğitimin ardından batılı misyoner ve bazı İngiliz memurlarla bağlantı kurmuş ve dinî tartışmalar yardımıyla ilişkilerini ilerletmiştir. Mirza Gulam Ahmed 1890'a kadar kendisinin sadece müceddid olduğunu ve Allah tarafından görevlendirildiğini iddia etmiştir. 1891 yılında yazdığı *Feth-i İslâm* adlı eserinde ise Hz. İsa'nın doğal bir şekilde vefat ettiği ve kendisinin *mesih-i mev'ûd* olduğu yolunda vahiy aldığını ilan etmiştir. Durmuş Bulgur, "Kadiyanilik", *Şarkiyat Mecmuası*, Sayı: 13, İstanbul, 2008, s. 6, 9.

ra müritlerinin kavgacı tutumları da yumuşamıştır. Cihat anlayışını terk etmiş olsalar da⁶⁶ çökeşlilik gibi eski alışkanlıkları sürdürmektedirler. Zaten, Kadiyani Mehdi hayattayken çökeşliliğin nimetlerinden epeyce faydalanmıştır.⁶⁷

Misyonerlere göre, Hindistan'da Müslümanlığın korunması ve yaygınlaştırılması için kurulmuş olan *Encümen-i İslam* adındaki temsilcilik, belki de en yoğun faaliyet gösteren kuruluşlardan biriydi. Bu topluluk, misyonerlik çalışmalarından ilham alarak, okullar ve üniversiteler kurmakta, önemli miktarda yazılı neşriyat yayınlamakta ve din âlimlerine maddi desteklerde bulunmaktaydı. Encümen-i İslam'ın en büyük amaçlarından biri de Hıristiyanlığa karşı Müslümanlığı ve Müslümanları korumak ve din değiştirmelerin önüne geçmektir.⁶⁸

Bu bahsedilenlerin yanında, Leknev'de "*Nedvetü'l Ulema*"⁶⁹ tarafından oluşturulmuş bir üniversite bulunmaktaydı.⁷⁰ Ayrıca Madras ve diğer eyaletlerde de bu üniversiteye bağlı bölümler bulunuyordu. "*En-Nedve*"⁷¹ adında aylık bir dergi çıkaran kurum, dünyevi bilimlerle inanç arasında bir uyum yakalamayı hedeflerken eski ve yeni bilim anlayışını dengelemeye çalışıyordu. Nedve Hareketi, temelde Kur'an'daki esasları modern düşünce yapısına uydurmaya veya en azından yaklaştırmaya çalışan bir girişimi temsil ediyordu.

66 Ahmediyye mensuplarının cihada ve her türlü isyana karşı olmaları ve hacca önemsiz saymaları İngiliz Hükümeti tarafından tasvip ediliyor ve bu cemaatin faaliyetleri hoş karşılanıyordu. (Bayur, *age*, s. 484).

67 C. Weitbrecht, *agm*, s. 277-278.

68 Wherry, *agm*, s.156.

69 Hindistan'da İngiliz hâkimiyetinin yerleşmesinden sonra Müslümanların giderek sosyal, ekonomik, siyasal alanlarda gerilemesi ve eğitim sisteminin yerini Batı eğitim sisteminin almaya başlaması üzerine bir kısım Hindistan ulemâsı tarafından 1892'de Encümen-i Nedvetü'l-ulemâ adıyla bir kurul oluşturuldu. Kurul, yayımladığı ilk duyurularla Müslüman toplumunun ve kültürünün varlığını koruyabilmek için eğitim ve araştırma müesseselerinin açılmasının gerekliliğine dikkat çekti. Bu amaçla Nedvetü'l-ulemâ ismiyle bir cemiyet teşkil edildi. Nedvetü'l-ulemâ toplantılar düzenleyerek görüş alışverişinde bulunacak, Müslümanların meselelerini müzakere edecek, çeşitli mezhep ve tarikatlara ayrılan Müslüman toplumunu birbiryle bağdaşır hale getirecek ve Avrupa'dan yayılan dinsizlik dalgası ile İslâm düşmanlığı karşısında ortak mücadele zemini oluşturacaktı. Azmi Özcan, "*Nedvetü'l Ulemâ*", *TDV İslam Ansiklopedisi*, cilt:32, İstanbul, 2006, s. 514.

70 Nedve, birincisi Şibli Nu'mânî vasıtasıyla Aligarh'tan, ikincisi Mısır'dan olmak üzere iki kaynaktan yararlanmış. Şibli, Aligarh'ın kuruluşuyla batı eğitimine ve modern ilmi prensiplere ve oryantalistlerin kitaplarına olan yetkinliğini Nedve öğrencilerine kadar ulaştırabilmiştir. Aligarh'ın etkisine ilaveten Nedve üzerinde Mısır'ın da etkisi olmuştur. Şibli Aligarh'taki memurluğu esnasında Mısır'a gidip oradaki ilim ehli ile irtibat kurma fırsatı bulmuştur. İşte bu sebeplerdir ki Şibli'nin etkisiyle Hindistan'ın diğer ilmi merkezlerine oranla Nedve Mısır'dan daha fazla faydalanmıştır. Nedvetü'l-Ulemâ sadece ilmin yayılma, ilerleme ve islah merkezi olmakla kalmamış, aynı zamanda Aligarh ve batı ilim ve sanatına karşı muhalefet merkezi de olmuştur. Durmuş Bulgur, *age*, s. 207.

71 Nedve Hareketi'nin tercümanı olan bu dergi ilk olarak 1904 yılında piyasaya çıkmıştı. Mevlana Habiburrahman Han Şirvani ve Mevlana Şibli Numani bu derginin müdürleriydi. Bu dergi âlimler tabakasındaki durgunluğu harekete geçirmiş, onların düşüncelerinde inklâp meydana getirmiş, onları yeni konulara vakıf kılmış, İslâm ve İslâmî ilimlere hizmette yeni metotlar ile dil ve üslûpta yeni bir tarz ile tanıştırmıştır. *Age*, s. 208.

Gazi

Akademik
Bakış

193

Cilt 14
Sayı 27
Kış 2020

Bu topraklarda iz bırakmış başka bir özgür ruhlu din alimi ise *Molla Abdullah Çakralavi* idi. Doğduğu köy Çakral, Kuzeybatı sınır eyaletine bağlı Banu'daydı. Pek çok farklı yerde bulunduktan sonra, Kur'an üzerine yazdığı hacimli eserini basabilmek için Lahor'a yerleşmişti. Son derece yenilikçi görüşleriyle tam bir Protestan Müslümandı. Vehhabilerden de ileri giderek, en çok yerleşmiş İslami gelenekleri ve düzenlemeleri bile gereksiz görüyordu. Kur'an'da yazanlar dışında başka hiçbir şeyi kabul etmez, İslam'ın 5 şartını kendine göre yorumlayarak değiştirir, Kelime-i Şehadetin anlam açısından doğruluğunu kabul ederken, iman etmek için bu sözün söylenmesinin mecburi olmadığını düşünürdü. Duaların sadece Kur'an'da geçen ifadeleri barındırması gerektiğini söylerdi. Ezanın bir insan icadı olduğunu ve gereksiz olduğunu iddia ederdi. Namazda teşehhüd ve tesbihat yapmazdı. Haç sırasında, Hacerülesvet'i öpmeden ve tavaf etmeden sadece Kâbe'nin ziyaret edilmesi gerektiğini ve Medine ve Kerbela'ya yapılan ziyaretlerin faydasız olduğunu söylerdi. 40'da 1 olan zekât şartının, toplumdaki bireylerin maddi durumlarına göre 20'de 1'den, 50'de 1'e kadar değişiklik gösterebilen farklı oranlarda olması gerektiğini belirtirdi. Çokeylilik ve cihat gibi unsurların ise Kur'an'da yeri olmadığını iddia ederdi. Ruhun da bedenle birlikte öldüğüne ve ancak kıyamet günü dirileceğine inanırdı. Ona göre, yargılama günündeki yaratılmış herhangi bir varlığın sahip olduğu şüphe, açıkça küfürdü. Allah'tan başka ilah kabul etmediğini de sürekli olarak belirtirdi. Misyonerlere göre, bu görüşler daha önce hiçbir Müslüman reformistin ağzından çıkmamış orijinal fikirleri yansıtıyordu.⁷² Bu yönüyle Çakralavi üzerinde durulması gereken bir kişiydi.

Misyonerlerin genel toplantılarında bahse konu olan gruplardan birisi de Bahâilik'tir. *Spectator*'da 4 Haziran 1910'da çıkan bir makaleye göre, İran merkezli reform hareketi Bahâilik mensupları, Kuzey Hindistan ve diğer bölgelerdeki Müslümanlardan, Brahmanlardan, Budistlerden ve Sihlerden kendilerine taraftar toplamaktaydılar. Bu kişilerin kimler olduğu ve sayılarının ne kadar olduğu ise belli değildi. Çünkü işkence ve baskı görmemek için inanç değişikliklerini dışa vurmazlardı Bahâîler de Hindistan'da aykırı gruplardan birisini oluşturuyorlardı ve misyonerler onlara karşı daha temkinli davranmak zorundaydılar.

Bir takım Müslüman gruplar 1906 yılında Hindistan genel valisinden bir talepte bulunarak, 62 Milyon Müslüman için daha geniş bir temsil yetkisi istemişler ve istek vali tarafından uygun görülmüştü. Dilek ve temennilerini hükümete iletmek için *Tüm Hindistan Müslümanları Cemiyeti* (*All India Muslim League*) adında bir dernek kurmuşlar ve İmparatorluk Hükümetiyle daha yakın temasa geçmek için Londra'da da ona ait bir şube açmışlardı. Londra'da açılan bu şubenin başına Emir Ali getirilmişti.⁷³ Bu derneğin yoğun faaliyetleriyle 1911 yılı-

72 C. Weitbrecht, *agm*, s. 279-280.

73 Hintli Müslümanlar 1885 yılında İngilizler öncülüğünde kurulan Kongre Partisi'ne

na geldiğinde artık tüm Müslüman nüfus kolaylıkla birlikte hareket edebilme gücüne kavuşmuştu. Sayılarının fazlalığını ön plana çıkararak, hükümet içinde yüksek memuriyetlerin kendilerine verilmesini, ülke içinde sosyal, eğitim ve politik ayrıcalıklar elde etmeyi istemişlerdi. Gerek hükümetten gördükleri yardımlarla gerekse yapılan seçimlerden elde ettikleri başarılı sonuçlarla, ülkeyi yöneten kurumlara temsilciler göndermişlerdi. Kendilerine güvenleri gelmiş ve birlikte hareket etmenin gücünü hissetmeye başlamışlardı. Bu durum da Müslümanları ister istemez büyük bir ulusal harekete doğru sürüklemekteydi. Misyonerler açısından buradaki asıl mesele, Müslümanların elde ettikleri kazanımları ne yönde kullanacaklarının öngörülebilmesiydi. Misyonerlerin kafasını kurcalayan sorulardan bazıları şunlardı: “*Acaba bu Müslümanlar ülkenin genel refahı için mi çaba sarf edecekler; yoksa kendi çıkarlarının ve hedeflerinin peşinde mi koşacaklar? İmparatorluğa sadık mı kalacaklar ya da aksine milliyetçi heveslerin peşinde mi olacaklar?*” Birçok İngiliz devlet adamı ve misyoner, Bengal’de Vehhabilerce düzenlenen gizli tuzakları ve Sipahi Ayaklanması gibi kuzeybatıda yaşanan birçok ayaklanmayı örnek göstererek hiçbir zaman Müslümanlara güvenmemek gerektiğini söylemekteydi.⁷⁴

1906 yılında Dakka’da kurulmuş olan *Tüm Hindistan Müslüman Birliği* nin hedefleri şunlardı:

- Hint Müslümanlarının İngiliz idaresine karşı sadakatini artırmak. Hükümetin aldığı tedbirlerdeki niyetleri açıklayarak yanlış anlaşılmanın önüne geçmek.
- Hint Müslümanlarının siyasi ve diğer haklarını korumak ve ihtiyaçları ve istekleri ılımlı bir dille hükümete aktarmak.
- Yukarıda belirtilen amaçlara hanel getirmeksizin, mümkün olduğunca Müslümanlarla diğer Hindistanlı topluluklar arasındaki uyumu teşvik etmek.⁷⁵

Bu birliğin çalışmaları, yerel unsurlarca da desteklenmekteydi. Madras Başkanlık Müslüman Birliği, Pencap Müslümanları İttihat ve Terakki Komitesi bu tür örgütlerden bazılarıydı. Bu tür organizasyonların İngiliz yönetimine sadık tutumları, Seyyid Ahmed Han’ın söylemleriyle aynı doğrultuda olduklarını gösteriyordu. Genelde Hindular arasında taraftar bulan savaştı *Swadeshi* hareketi destekçileri de aynı çizgide açıklamalarda bulunmaktaydılar. Tarafsız bir

(*Indian Congress*) katılmakta gönülsüzdüler. Özellikle Seyyid Ahmad Han önderliğindeki Müslümanlar, Hindistan’da Avrupa usulü seçimlere geçildiğinde azınlık konumunda kalacak Müslümanların, Hinduların boyunduruğu altında kalacağından çekiniyorlardı. Seyyid Ahmed Han’ın ölümünden sonra 1906’da Ağa Han (aslen İsmaililerin başıdır) önderliğinde bir grup, o dönem tüm dinlere karşı tarafsız olduğunu iddia eden İngiliz yönetimine başvurarak, tüm Hintli Müslümanları temsil edecek “*Muslim League*” adında bir parti kurmak için gerekli izni alabiliyordu. Bayur, *age*, s. 475-476.

74 Wilson, *agm*, s. 144-146.

75 C. Weitbrecht, *agm*, s. 282.

idareci altında kendini koruma içgüdüsü, Hindistan'ın beşte birini oluşturan Müslümanlara cazip gelmekteydi. Reform hareketlerinin en önemli destekçileri Bombay'daki *Bohra* topluluğunun başı Ağa Han, Güney Hindistan'daki Arcot Emiri ve Lucknow'daki Nedvetü'l Ulemâ'nın kurucularından yazar ve ilahiyatçı Mevlana Şibli Nu'mani idi.⁷⁶

Modern unsurlar bulunduran yeni İslami görüşleri destekleyen eserlerden bir kısmı Lahor'daki İslami Kitaplar ve Risaleler Deposu'nda basılıyordu. Örneğin, İslam'a ılımlı bir yaklaşım sunan İngiliz yazar Davenport'un eserleri ve bazı bölümleri çıkartılarak Carlye'nin "*Hero as Prophet*" adlı eseri yayınlanmıştı. Ayrıca Müslümanlar için dua kitaplarını, Müslümanların yaptıkları savaşları anlatan yazılı eserleri, Canon Sell'in kitaplarındaki görüşleri çürütmek için yazılmış olanları ve Emir Ali'nin "*Women in Islam*" adındaki kitabı burada bulmak mümkündü. Eski ve yeni fikirler harmanlanarak ortaya konmuş bu eserlerle, yeni kuşağın zihninde uyanabilecek olan Hıristiyanlıkla ilgili yaklaşımlar çürütülmeye çalışılıyordu.

Madras'ta kurulmuş olan "*The Muslim Patriot*" ve "*Kaumi Halchal*" adlı yenilikçi dergiler çok geçmeden destek görmedikleri için kapanmıştı. Delhi'de genel olarak klasik İslami düşünce yapısı hâkimdi ve reform ile ilgili bir gelişmeye rastlanılması pek mümkün değildi. Leknev ve Bombay'dan gelen haberler de aynı doğrultuydaydı. Kuzey Hindistan'dan gelen reformistler

Bombay Müslümanları üzerinde bir tesir bırakamamışlardı, çünkü her bir topluluk kendi başındaki lideri dinlemekteydi, dışardan gelenlere itibar edilmemekteydi.⁷⁷

Son olarak, İslam dünyasındaki reform hareketlerinin neden misyonerlerin ve İngiliz yönetiminin desteğini aldığını anlamak için, Mısır'da 1883 ile 1907 yılları arasında İngiliz Yüksek Komiseri olarak görev yapmış Lord Cromer'in şu sözünü dikkate almak gerekir; "*Reforma uğramış İslam, artık gerçek manada İslam değildir.*"⁷⁸

Görüş

76 Şibli Nu'mâni 1857'de Utar Pardeş Eyaleti'nin Azamgarh bölgesine bağlı Bandol köyünde doğmuştur. Mevlânâ Şibli ilim tahsili için özellikle edebiyat, mantık ve hadis ilimlerinde bütün Hindistan'da meşhur olan âlimlerden ders almıştır. 1894'ten itibaren Nedvet-ul Ulema'nın toplantılarına düzenli olarak katılmaya başladıktan sonra Seyyid Ahmed Han aleyhine oluşan gruptan fazlasıyla etkilenmiş ve Aligarh'daki kolejden istifa etmiştir. 1904-1912 arasında *En-Nedve* dergisinde müdürlük görevini yerine getirmiş, 18 Kasım 1914'de vefat etmiştir. Bulgur, *Age*, s. 190, 192, 202, 207.

77 C. Weitbrecht, *agm*, s. 282-283.

78 S.M. Zwemer, "An Introductory Survey", *Islam and Missions*, s. 29. Evelyn Baring (Lord Cromer olarak bilinir) Mısır'da 1882 yılından itibaren etkisini gösteren mutlak İngiliz hakimiyetinin en tepedeki ismiydi. Ahmed Arabi Paşa isyanını bastırmak üzere harekete geçen İngiliz ordusu, Mısır'ı geçici süre işgal ettiğini iddia etse de Lord Cromer 1907 yılına kadar buradaki İngiliz sömürge idaresinin en yetkili ismi olmuştu. Ahmet Yaramış, "Mısır'da İngiliz Sömürgecilik Anlayışı: Cromer Örneği (1883-1907)", *Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 9, S.2, Aralık 2007, s. 124-125.

Sonuç

1757 yılında gerçekleşen Plassey Muharebesi sonrası Hindistan'a yerleşen İngiliz güçleri, 1858 yılında tüm Hindistan'da hâkimiyeti sağlamış ve geçmiş dönemde yönetimde bulunan Hintli Müslümanları baskı altında tutarak herhangi bir isyan girişimini çeşitli politikalarla önlemeyi planlamışlardır. Bu baskıdan en çok etkilenen gruplardan biri de Müslüman ulema olmuş ve bunlardan bazıları ülkeyi terk etmek zorunda kalırken bazıları da sessiz bir şekilde kenara çekilmiştir. İngilizlerin ve misyonerlerin, yenileşme veya reform adı altında, Hintli Müslümanları sadık bir tebaaya dönüştürmek için, inançları üzerinde yapmak istedikleri değişiklikler kendi ifadeleriyle şu sonuçları ortaya çıkarmıştır: Cihad anlayışının İslam'ın esasında olmadığını ve sonradan dine eklendiğini ispata çalışmak (Mirza Gulam Ahmed'in faaliyetleri). Hindistan'ın darü'l-harp değil darü'l-İslam üzere olduğunu ispata çalışmak. (1870'de Mekke müftülerinden bu yönde alınan fetva). Osmanlı halifelerinin hilafeti gasp yoluyla aldıklarını ve bu makamın asıl sahiplerinin Kureyş sülalesinden gelenler olduğunu ispata çalışmak. Bu yolla Hintli Müslümanların Osmanlılarla olan bağıını kesmeye çalışmak. (Seyyid Ahmed Han ve arkadaşlarının faaliyetleri). Kabiliyetli gençleri mutaassıplar kitlesinden uzak tutarak onlara batı tarzı bir eğitim vermek (Ali-garh İslam Üniversitesi'nin kurulması). Eğitimsiz kitlenin kafasına İslamiyet'in namaz, oruç, sarık, sünnet gibi bir takım ritüellerden ibaret olduğu fikrini sokmak ve siyasal özdeki ayet ve hadisleri İngilizlerin lehine tefsir ettirmek (Hindistanlı bazı Müslüman ulemanın faaliyetleri).

Genellikle bu yönlendirmelere kapılmayan ve İngiliz yönetimiyle çatışma yaşayan Müslüman halk kendini, başta eğitim olmak üzere siyasi ve ekonomik anlamda pek çok zorluk içinde bulmuştur. Ortaya çıkan bu durumdan Müslümanları refaha çıkarmak için ise yeni fikirler ortaya atılmaya başlanmış ve özellikle Seyyid Ahmed Han gibi dini görüşlerde reform arayan ve İngiliz yönetimiyle Müslüman halkı ortak bir noktada buluşturmaya çalışan kişiler ortaya çıkmıştır. Bu yeni yaklaşımlar, 18. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren bölgede faaliyet gösteren Protestan misyonerlerin de dikkatini çekmiştir. Bizzat deneyimli misyonerlerce düzenlenen 1906 Kahire ve 1911 Leknev Müslüman Dünyası Konferanslarında, Hintli Müslümanların içinde buldukları durum ve İslam'da reformist görüşler ayrıntılarıyla uzman misyonerlerce değerlendirilmiştir. Bu konuşma metinlerinden anlaşıldığı üzere, geleneksel İslami esaslarda gidilecek her türlü yenileşme ve modernizasyon çabası misyonerlerce bir fırsat olarak algılanmış; reformist fikirler, batıya yönelik misyonerlerce takdir görmüştür. Geleneksel İslami fikirlerden uzaklaşan Müslümanların, misyonerler için daha kolay hedefler olduğu fikri benimsenmiştir. Hıristiyan yönetime yaklaşma çabaları desteklenirken, Müslümanlar arası birlik çabaları tehlikeli görülmüş ve bu konuda tedbir alınması gerektiği açıkça ifade edilmiştir. Bu fikirler İngiliz yönetimince de paylaşılmış ve potansiyel bir tehdit olarak algıla-

Gazisi

Akademik
Bakış

197

Cilt 14
Sayı 27
Kış 2020

nan Müslüman halkı sadık bir topluluk olarak tutabilmek için, yenilikçi yaklaşımlara ve bu yaklaşımları ortaya atanlara sahip çıkmıştır.

Bütün İslam toplumlarında olduğu gibi dünyevileşmek ve dünyaya ait menfaatler elde etmek düşüncesi Hintli Müslümanlar arasında da 20. Yüzyıl başından itibaren misyonerler tarafından bir araç olarak kullanılmıştır.

Kaynaklar

Basılı Arşiv Vesikaları

"India As a Mission Field", *Missionary Herald*, C. 66, S.1, Haziran 1870.

The Missionary Review of the World, Vol.34, No:4, Nisan 1911.

"The late Sir Syad Ahmad Khan", *The Church Missionary Intelligencer*, Gilbert and Rivington Ltd., S.23 (Yeni seri), Londra 1898, s.601-602.

Kitaplar ve Makaleler

AHMAD, Aziz, *Islamic Modernism in India and Pakistan 1857-1864*, Oxford University Press, Londra 1967.

AYDIN, Ahmet, "Sömürge Hindistan'ında İslami Akımlar: Ehl-i Hadis Cemaati", *History Studies International Journal of History*, C.11, S.1, Şubat 2019, s.1-22.

BALJON, J.M.S, *The Reforms and Religious Ideas of Sir Sayyid Ahmad Khan*, 2. Baskı, Orientalia Publishers, Lahor 1958.

BAYUR, Yusuf Hikmet, *Hindistan Tarihi*, C.3, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1987.

BULGUR, Durmuş, *XIX. yüzyıl Hint kıtasında İslami Fikir Akımları*, Tablet, Konya 2007.

BULGUR, Durmuş, "Kadiyanilik", *Şarkiyat Mecmuası*, S. 13, İstanbul 2008, s.1-38.

CLARK, Martyn, *Robert Clark of the Panjab*, Fleming H. Revell Co., New York 1907.

ERASLAN, Cezmi, *II. Abdülhamid ve İslam Birliği- Osmanlı Devleti'nin İslam Siyaseti*, Ötüken, İstanbul 2019.

GÜNGÖR, Erol, *İslam'ın Bugünkü Meseleleri*, 2. Baskı, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1983.

HARDY, Peter, *The Muslims of British India*, Cambridge University Press, Cambridge 1972.

HUNTER, W.W., *The Indian Musalmans*, 3. Baskı, Trübner and Company, Londra 1876.

Islam and Missions- Being Papers Read at the Second Missionary Conference On Behalf of the Mohemmedan World at Lucknow, ed. S.M ZWEMER, E.M. Wherry,C.G. Myleria, Fleming H. Revell Company, London 1911.

KULKE, Hermann, ROTHERMUND, Dietmar, *A History of India*, 3. Baskı, Routledge, Londra 1998.

LELYVELD David, *Aligarh's First Generation: Muslim Solidarity in British India*, Princeton University Press, Princeton 1978.

MCDONOUGH Sheila, *Muslim Ethics and Modernity- A comparative Study of the Ethical Thoughts of Sayyid Ahmad Khan and Mawlana Mawdudi*, Wilfrid Laurier University Press, Ontario 1984.

Görüş

Akademik
Bakış

198

Cilt 14
Sayı 27
Kış 2020

NİZAMİ, K.A., *Builders of Modern India- Sayyid Ahmad Khan*, Publication Division, New Delhi 2002.

ÖZCAN, Azmi, *Pan-İslamizm- Osmanlı Devleti Hindistan Müslümanları ve İngiltere (1877-1924)*, 2. Baskı, İsam Yayınları, Ankara 1997

"Hindistan'da İngiliz Hakimiyeti ve Ulemanın Tavrı", *Divan İlmi Araştırmalar*, S.17, 2004, s.103-115

REETZ Dietrich, "Enlightenment and Islam: Sayyid Ahmad Khan's Plea to Indian Muslims For Reason", *The Indian Historical Review*, C.14, S.1-2, s. 206-218.

RICHTER Julius, *A History of Missions in India*, (çev. Sydney H. Moore), Fleming H. Revell Co., New York 1908.

SHERRING, M.A., *The History of Protestant Missions in India*, Trübner and Co., Londra 1875.

STOCK Eugene, *The History of the Church Missionary Society*, cilt: 4, CMS, Londra 1916.

SUBAŞI, Turgut, ALBAŞ, Mustafa, "Hilafeti Çevreleyen Siyaset", *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, C.6, S.4, Aralık 2019, s. 2112-2131.

ŞAHBAZ, Davut, "Seyyid Ahmed Han'ın Pakistan İdeolojisinin Oluşumuna Katkıları", *Nüsha*, S.47, 2018, s.109-126.

The Mohammedan World of Today- Being Papers Read at the First Missionary Conference On Behalf of the Mohammedan World at Cairo, ed. Zwemer, S.M, E.M. Wherry, James L. Barton, The Young People's Missionary Movement, New York 1910.

TREVELYAN, Charles Edward, *The Education of People in India*, Longmans, Londra 1838

YARAMIŞ, Ahmet, "Mısır'da İngiliz Sömürgecilik Anlayışı: Cromer Örneği (1883-1907)", *Sosyal Bilimler Dergisi*, C.9, S. 2, Aralık 2007, s.121-130.

WASEEM Filza, "Sir Sayyid Ahmad Khan and the Identity Formation of Indian Muslims through Education", *Review of History and Political Science*, C.2, S.2, Haziran 2014, s. 131-148.

WELCH James, "The British Raj and India: British Colonial Influence: 1612-1948", <https://www.researchgate.net/publication/272383606>, Eylül 2011, (E.T. 27.06.2020).

Tezler

HASSAAN, Rahmani Begum Mohammad Ruknuddin, "The Educational Movement of Sir Syed Ahmed Khan 1858-1898", University of London, School of Oriental and African Studies, Londra 1959 (Yayınlanmamış Doktora Tezi).

İZGİ, Mahmut Cihat, "British Colonial Education Policy: The Orientalist- Evangelist Controversy In India 1780-1835", Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 2014 (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

Gazi

Akademik
Bakış

199

Cilt 14
Sayı 27
Kış 2020

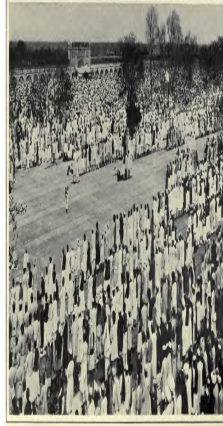
Ansiklopedi Maddeleri

ERİNÇ, Sırrı, "Hindistan", *TDV İslam Ansiklopedisi*, cilt:18, İstanbul 1998, s.69-73.

ÖZCAN, AZMÎ, "Nedvetü'l Ulemâ", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.32, İstanbul 2006, s.514-515.

Ekler

Ek 1: Delhi'de Müslümanlar arasında gerçekleştirilen bir bayram kutlaması.

Kaynak: *Islam and Missions- Being Papers Read at the Second Missionary Conference On Behalf of the Mohemmedan World at Lucknow*, ed. S.M ZWEMER, E.M. Wherry,C.G. Myleria, Fleming H. Revell Company, London 1911, s.4

Ek 2: Seyyid Ahmed Han (Sör ünvanlı)

Kaynak: *Islam and Missions*,age,s.273

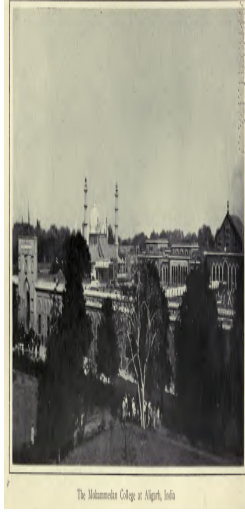
Görüş

Akademik
Bakış

200

Cilt 14
Sayı 27
Kış 2020

Ek 3: Aligarh'da Seyyid Ahmed Han tarafından kurulan Müslüman Koleji

Kaynak: *Islam and Missions*, age s.146

Ek 4: 23-28 Ocak 1911'de Lucknow'da düzenlenen Müslüman Dünyası Misyoner Konferansı katılımcıları.

Kaynak: *The Missionary Review of the World*, Vol.34, No:4, Nisan 1911. (Sayfa Numarası Belirtilmemiş)

Extended Abstract

By the beginning of the 20th century, conditions had changed for Indian Muslims in the land they had dominated for centuries. After the Mutiny in 1857, they were viewed as a potential danger to the British Government in power.

Gazi

Akademik
Bakış

201

Cilt 14
Sayı 27
Kış 2020

While some of the Muslim ulama living in India opposed the Christian rule, some ulama attempted to find a middle way by going beyond traditional Islamic stereotypes. This search drew the attention of missionaries, who were representatives of the western powers in India. After all, Muslim scholars' reformist discourses and questioning the Islamic beliefs, which stood firm as a fortress for centuries, were remarkable opportunities for Christian missionaries. In order to find out their exact thoughts and plans for the current situation dealing with the Indian Muslims and the other Muslim people around the world, it would be beneficial to analyze the Muslim World Conferences held mainly by the Protestant missionaries affiliated with the society called ABCFM (The American Board of Commissioners for Foreign Missions). The first of those conferences was in Cairo in 1906 and the second was in Leknev in 1911. The most experienced and widely esteemed missionaries who were scattered all over the Islamic geography participated those conferences. Among the papers about Muslims from Malaysia to Russia and from China to Egypt; the most interesting ones were those about Indian Muslims. After giving detailed information about Muslims living in India, in 6 separate papers presented at both conferences, the idea of "New Islam" that flourished under the leadership of a number of scholars, especially Sayyid Ahmed Khan, was evaluated from various angles. In particular, his commitment to the British administration was highlighted and his adoption of the western education style in the school he established was supported. One of his most endorsed views by missionaries was that he said that the only salvation for Indian Muslims was to accept the superiority of the western world and to establish good relations with the Christian administration. In addition to Sayyid Ahmed Khan, new sects such as "Kadiyanism" were included in the statements of the missionaries and especially the opinions rejecting the "jihad" understanding were brought to the fore. Apart from these, sections of papers containing recommendations for missionaries to serve Muslims in India also attracted attention. Information on the impact of mission schools was presented, especially while emphasizing the importance of broadcasting activities. The secret and open support of the British administration in India, which used missionaries to be an effective force not only in administrative terms, but also in all walks of life, can be seen in these statements as well. As a result, it was expressed in the aforementioned conferences how the "New Islam" thesis, which was supported by a number of influential figures such as Seyyid Ahmed Khan, was perceived by the Missionaries. Missionaries evaluated the importance of such reformist movements, which symbolize the break with traditional Islamic values. As for the British Government, it used the missionary activities and reformist movements on Islamic principles enforced by some Muslim scholars as a tool to transform Indian Muslims into loyal subjects.

Görüş